

VODIČ KROZ ČLAN 6 EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA – PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Crna Gora
Ministarstvo pravde

**VODIČ KROZ ČLAN 6
EVROPSKE KONVENCIJE
O LJUDSKIM PRAVIMA
– PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE**

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM
(www.cedem.me)

Za izdavača:

Milena Bešić

Autorke:

Valentina Pavličić, *zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava*
Zdenka Perović, *zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore*

Saradnici na publikaciji:

Milena Bešić
Ognjen Marković

Lektura i korektura:

Marko Čupić

Grafički dizajn i prelom teksta:

Marko Mihailović, M studio d.o.o., Podgorica

Crna Gora
Ministarstvo pravde

Publikacija “Vodič kroz član 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima – pravo na pravično suđenje” koja je namijenjena pravnicima praktičarima predstavlja dio projekta “Podrška efikasnom upravljanju mehanizmom krivičnih sankcija u Crnoj Gori” koji sprovodi CEDEM, a koji se finansira iz sredstava **Ministarstva pravde – Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija**. Termini koji su u ovoj publikaciji izraženi u muškom gramatičkom rodu, podrazumijevaju prirodni muški i ženski rod lica na koje se odnose.

Sadržaj publikacije predstavlja isključivu odgovornost priređivača i ne odražava nužno stavove donatora.

SADRŽAJ

I UVODNI DIO.....	1
II Član 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima	2
(u daljem tekstu: Konvencija)	2
2. PRIMJENJIVOST ČLANA 6 KONVENCIJE	3
2.1 Specifična struktura člana 6	3
3. Djelokrug primjene člana 6	4
3.1. “Građanska prava i obaveze”	4
3.2. Krivični postupak - pojam “optužba za krivično djelo”	7
Autonomna priroda.....	7
3.3. Primjenjivost člana 6 i na ostale postupke	8
3.4. Razlike u procesnim garancijama	8
4. Pravo na pristup sudu.....	10
4.1. Dosljednost sudske prakse.....	11
4.2. Kontradiktornost postupka	12
4.3. Jednakost stranaka u postupku – “jednakost oružja”	13
4.4. Obrazloženost sudskih odluka	15
4.5. Javnost postupka.....	15
4.6. Doktrina četvrte instance	17
4.7. Pravo na priznanje i pravo optuženog da ne iznese svoju odbranu	18
5. Pretpostavka nevinosti	19
6. Prava odbrane zagarantovana stavom 3 člana 6 - “minimalna “prava	20
6.1. Pravo na obavještenje o prirodi i osnovi optužbe.....	20
6.2. Pravo na pripremu odbrane.....	21
6.3. Pravo na ispitivanje svjedoka	21
6.4. Postupanje u razumnom roku	22
III Predmeti iz Crne Gore kada je u pitanju postupanje u razumnom roku	25
IV Uputstvo za upotrebu prakse ESLJP i kako nacionalni organi treba da primjenjuju član 6 (kroz uputstvo, koristeći se primjeri iz prakse ESLJP)	28
V Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore - pravo na suđenje u razumnom roku 2016-2018 ..31	

I UVODNI DIO

Evropska Konvencija o ljudskim pravima je prvi i najznačajniji međunarodni instrument o ljudskim pravima koji nastoji da zaštiti širok krug građanskih i političkih prava. To prvenstveno čini tako što predstavlja međunarodni ugovor koji pravno obavezuje Visoke strane ugovornice sa jedne strane, dok sa druge strane uspostavlja sistem nadzora nad zaštitom ljudskih prava na unutrašnjem nivou.

Samom Konvencijom, članom 1 određen je prag primjene jer se ovim članom određuje da li postoji međunarodna obaveza konkretne države ugovornice po osnovu Konvencije.

Kada je u pitanju Crna Gora, Konvencija je stupila na snagu 3. aprila 2004. godine i predstavlja sastavni dio crnogorskog unutrašnjeg pravnog sistema i ima primat u odnosu na nacionalne zakone jer je članom 9 Ustava Crne Gore propisano da *su potvrđeni i objavljeni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.*¹ Ovo važi kada su u pitanju i presude Evropskog suda koje su donijete protiv Crne Gore. Ova obaveza je propisana članom 46 Konvencije kojim su one obavezujuće i država je dužna da im se povinuje i izvrši bez presedana.

1

Ustav Crne Gore («Sl. list CG», br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI)

II Član 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: Konvencija)

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s cijelog ili s dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:

- a) da u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbe protiv njega;
- b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da istu dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju;
- d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
- e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

2. PRIMJENJIVOST ČLANA 6 KONVENCIJE

2.1 Specifična struktura člana 6

Članom 6 Evropske Konvencije zagantovano je pravo na pravično i javno suđenje prilikom utvrđivanja prava i dužnosti građanske prirode kao i razmatranje krivične optužbe protiv svakog pojedinca. Evropski sud kroz svoju sudsku praksu dugu 6 decenija tumači ovaj član veoma široko držeći se davno postavljenog standarda “U demokratskom društvu u smislu Konvencije pravo na pravično suđenje zauzima toliko važno mjesto da usko tumačenje člana 6 (1) ne bi bilo u skladu sa ciljem i svrhom tumačenja ove odredbe”², tako da ovaj član u suštini jemči pravo na pravnu sigurnost u najširem smislu tog pojma.

Sam tekst člana 6 određuje polje njegove primjene jer u prvoj rečenici daje garancije “svakom ko tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega ima pravo na pravičnu i javnu raspravu” pa se ovaj dio može primijeniti i na građanski i na krivični postupak dok se stav 2 i 3 člana 6 mogu primijeniti isključivo na krivični postupak.

Ovaj član garantuje pravo na pravično suđenje i zauzima centralno mjesto u sistemu Konvencije, obzirom da je od fundamentalnog značaja u savremenom demokratskom društvu i kao takvo jedno je od prava na čije se kršenje podnosioci predstavljanja najčešće pozivaju, tako da Evropski sud u vezi sa njim ima veoma bogatu i široko rasprostranjenu sudsku praksu. Upravo premisa koja je vezana za Konvenciju kao *živi instrument* najbolje se odlikava kod ovog člana obzirom da se godinama progresivno razvijala i kao takva obuhvata veći broj postupaka.

3. Djelokrug primjene člana 6

3.1. “Građanska prava i obaveze”

Prije svega da bi neki građanski postupak bio predmet pažnje Evropskog Suda i da bi se Sud upustio u razmatranja navoda i pritužbi podnosilaca predstavki, mora postojati “spor” oko nekog “prava” ili “obaveze” u unutrašnjem pravu i mora imati osnov u nacionalnom zakonu. Sama riječ “spor” osim formalnog mora imati i materijalni smisao, te mora biti stvaran i ozbiljne prirode (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*)³. Da bi se određeno lice pozvalo na ovaj član prije svega mora se pozvati na pravo priznato u domaćem nacionalnom pravu i za to pružiti osnovane dokaze.

Sam pojam “građanska prava i obaveze” jasno nam ukazuje da su u pitanju građanski – parnični odnosi u kome preovladavaju elementi privatnog prava, kao što su sporovi između pojedinaca koji se tiču obligacionog prava, ugovora i porodičnog prava. Međutim, problem se javlja kada je neophodno utvrditi da li se član 6 stav 1 može primijeniti i na sporove između pojedinaca i države u vezi sa pravima koja, u nekim pravnim sistemima spadaju u javni, a ne u privatni domen prava, dakle u sporovima koji se odvijaju pred administrativnim pravosuđem. Da bi se jedna ovakva predstavka prihvatila neophodno je da se u nacionalnom sistemu odlučivalo o zaštiti građanskih prava i obaveza ili kako se to kod nas veoma često upotrebljava imovinskih prava. I upravo u ovim slučajevima dolazi do izražaja autonomno značenje ovih prava jer u protivnom ostavljala bi se mogućnost Visokim stranama ugovornicama da osujete garancije pravičnog suđenja iz člana 6 stav 1 tako što bi jednostavno mogle da proglase određene djelove prava kao “javna” ili “administrativna” čime bi se stvorila pravna nesigurnost u zaštiti prava na pravično suđenje u čitavoj Evropi.

U predmetu *H. protiv Belgije*⁴, podnosilac predstavke je izbrisan sa spiska članova advokatske komore i od tada je dva puta podnosio zahtjev za obnovu

članstva. Prema nacionalnom zakonu lica imaju pravo da traže ponovni prijem u advokatsku komoru u roku od deset ili “u izuzetnim okolnostima” više od deset godina. Zahtjev podnosioca predstavke za obnovu članstva je odbijen sa obrazloženjem da je isti podnijen po isteku roka od deset godina. Sud je stao na stanovište da se član 6 stav 1 odnosi samo na sporove (osporavanja) koji se tiču građanskih prava i obaveza koja nacionalni zakon priznaje; član 6 stav 1 sam po sebi, ne jemči bilo kakav sadržaj, odnosno suštinu građanskih prava i obaveza koje predviđa nacionalni zakon. Sud je konstatovao da je uslov “u izuzetnim okolnostima” podložan tumačenju, zbog čega je podnosilac predstavke mogao da argumentovano tvrdi da je imao “pravo” da po belgijskom zakonu podnese zahtjev za obnovu članstva. Sud je takođe naveo *da, uprkos činjenici da prijem u članstvo advokatske komore ima odlike javnog prava, posao advokata podrazumijeva mnoge funkcije koje spadaju u prirodu privatnog prava; shodno tome član 6 se može primijeniti.*

U predmetu *Mustafa protiv Francuske*⁵ podnosilac predstavke se žalio zbog dužine trajanja postupka za promjenu prezimena. Prema francuskom zakonu svako lice ima pravo da podnese zahtjev za promjenu ličnog imena ukoliko dokaže da postoji „legitiman interes“, s tim što nadležni organi imaju diskreciono pravo da odluče o postojanju takvog interesa. Sud je zaključio da se spor u ovom slučaju odnosio na „pravo“ za koje bi se moglo argumentovano tvrditi da ga priznaje francuski zakon. Dalje, Sud je rekao da je pravo na „ime“ po prirodi „građansko“ za svrhu člana 6 stav 1.

Veoma često okolnosti koje dovode do pitanja o primjeni člana 6 su veoma složene i kao mjerilo za određivanje polja primjene člana 6 Konvencije navodi predmet *Pellegrin protiv Francuske*.⁶ Naime u ovom predmetu francuski državljanin je regrutovan da kao finansijski stručnjak radi u službi tehničke pomoći na teritoriji Afrike. U postupcima pred nacionalnim organima nije mogao dobiti uvjerenje o zdravstvenom osiguranju koje bi mu omogućilo rad u zemljama Afrike gdje vladaju posebni klimatski uslovi. To je bilo uslovljeno njegovim zdravstvenim stanjem. U ovom predmetu odluka Suda je bila takva da je našao da nema mjesta primjeni člana 6. Rukovodio se činjenicom da obzirom da je trebao da bude angažovan kao državni činovnik

3 *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, application no. 7151/75; 7152/75, 23 September 1982

4 *H. v. Belgium*, application no. 8950/80, 30 November 1987

5 *Mustafa v. France*, application no. 63056/00, 17 June 2003

6 *Pellegrin v. France*, application no. 28541/95, 8 December 1999

i da u tom svojstvu radi na teritoriji Afrike, Sud je zauzeo stanovište *da lica koja su uživaoci javnih ovlašćenja ne uživaju zaštitu Konvencije jer njihova svrha je zaštita javnog interesa jer se nalaze u državnoj službi i učestvuju u vršenju državne vlasti. Ovo ukazuje da se ova lica nalaze u posebnom odnosu prema državi i dužni su da upravo zbog tog odnosa imaju prema državi za koju rade odnos posebne lojalnosti.* Ova presuda Suda predstavlja test kojeg sud uvijek ispituje kada su u pitanju ovakvi slučajevi i on je poznat pod nazivom „*funkcionalno mjerilo*“. Međutim kako Sud obezbjeđuje da je Konvencija „*živ instrument*“ tako je i kada se ovo pitanje raspravljalo. Sud je tokom razvitka svoje sudske prakse odstupio od pomenutog načela i zasnovan je novi test poznat kao Vilho Eskelinen test koji se primjenjuje od donošenja presude Velikog vijeća *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske*.⁷ Od ove presude napušten je tzv. *funkcionalni kriterijum* i uveden je test po kome postupci koji su vezani za državne službenike ne ulaze u primjenjivost člana 6 Konvencije kada su ispunjena 2 uslova :

- *država je u svom nacionalnom pravu izričito isključila pristup sudu za položaj i kategoriju određenih lica,*
- *ovo izričito isključenje mora biti opravdano objektivnim razlozima u interesu države što ukazuje da ne može biti isključenja primjene ovog člana kada su u pitanju redovni radni sporovi poput onih koji se tiču plata ili nekih drugih prava koja su nastala na osnovu posebne prirode odnosa između određenih službenika i države.*

Ovo su izuzeci koje Sud prihvata i na koji mogu da se pozovu odgovorne države kada je u pitanju polje primjene člana 6 što sve ukazuje da je evolucijom sudske prakse njegovo polje primjene prošireno.

3.2. Krivični postupak - pojam “optužba za krivično djelo”

Autonomna priroda

Kao što se može vidjeti u samom članu 6 stav 1 (a to je i u slučaju drugih odredaba Konvencije) mnogi pojmovi imaju “autnomno” značenje i ponekad zahtijevaju drugačije tumačenje od tumačenja koja su dali organi nacionalne vlasti, pa u tom smislu, pravo na pravičnu raspravu ne odnosi se na sve sudske postupke na nacionalnom nivou već su autonomna tako da kao takva “odlučivanje o krivičnoj optužbi” i “odlučivanje o građanskim pravima i obavezama” se može razlikovati od kvalifikacija datih u nacionalnim zakonima. Pojednostavljeno rečeno odlučujući kriterijum nije domaći zakon već će Sud kao “*master of characterization*” sa stanovišta ove odredbe, odlučiti na osnovu kriterijuma koje je sam odredio, bilo da se u konkretnom slučaju radi o postupku koji je “krivični” ili postupku koji se tiče “građanskih prava i obaveza”. Pojam optužbe treba tumačiti u smislu Konvencije kao “službeno obavještenje o navodu da je određeno lice počinilo krivično djelo” i da je ta “činjenica značajno pogodila određeno lice” (*Deweer protiv Belgije*)⁸. Polazna osnova za ocjenu primjenjivosti ovog člana Konvencije na krivične postupke data je kroz predmet *Engel i drugi protiv Holandije*⁹. Kriterijumi odnosno osnovna načela o kojima se vodi računa su:

1. razvrstavanje po domaćem pravu - ukazuje da ukoliko je određeno ponašanje ili nečinjenje određeno kao krivično djelo nacionalnim zakonima uzeće se kao polazna tačka.;
2. priroda djela – jedno od pitanja po ovom kriterijumu jeste da li je svrha pravne norme kažnjavanje ili odvratanje od određenog ponašanja ;
3. težina zapriječene kazne koja bi mogla biti izrečena određenom licu gdje se kao kriterijum određuje gornja granica koja je propisana domaćim zakonom;

⁸ *Deweer v. Belgium*, application no. 6903/75, 27 February 1980

⁹ *Engel and others v. the Netherlands*, application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72), 08 June 1976

3.3. Primjenjivost člana 6 i na ostale postupke

Određeni vremenski period Sud je imao stanovište da se član 6 primjenjuje samo na glavni postupak, jer se nije smatralo da se u određenim prethodnim postupcima odlučuje o građanskim pravima i obavezama. Međutim, Sud je napustio ovakvu sudsku praksu i počeo primjenjivati član 6 i u postupcima privremenih mjera i postupcima donošenja međupresuda. U tom smislu, u predmetu *Micallef protiv Malte*¹⁰ postavio je određene uslove ispunjenosti za primjenu člana 6 u postupcima izdavanja privremenih mjera, pa tako pravo o kojem se odlučuje po privremenoj mjeri mora imati karakter građanskog i neophodno je ispitati prirodu same privremene mjere. Takođe u predmetu *De Tommaso protiv Italije*,¹¹ Sud je zaključio da su domaći sudovi bili dužni održati javnu raspravu kako bi se procijenio karakter, ponašanje i opasnost za društvo i time opravdalo određivanje privremene mjere, jer je utvrdio da su takve mjere bile građanske prirode i u sferi ličnih prava.

3.4. Razlike u procesnim garancijama

Kao što se može vidjeti član 6 Konvencije sastoji se iz 3 stava tako da se stav 1 može odnositi kako na “građanske”, tako i na “krivične” postupke, dok se stavovi 2 i 3 odnose samo na lica koja su optužena za “krivična” djela i sadrže konkretne odredbe kojima se predviđaju dodatni proceduralni standardi.

Ukoliko se posmatra struktura pritužbi koje nezadovoljni građani podnose Evropskom sudu i o kojima Sud odlučuje može se uočiti da se većina predmeta koji se odnose na “krivični” dio člana 6 odnose na pravičnost postupanja domaćih organa u fazi istrage, prvostepenog i drugostepenog postupka kada se radi o osuđujućoj presudi. Važno određenje jeste da li postoji krivična optužba. U tom smislu da bi bila primjena ovog člana mjerila su postavljena u predmetu *Engel i drugi protiv Holandije*¹² i standard *da ukoliko je jedno ponašanje ili djelo svrstano i predviđeno po unutrašnjem*

¹⁰ *Micallef v. Malta*, application no. 17056/06, 15 October 2009

¹¹ *De Tommaso v. Italy*, application no. 43395/09, 23 February 2017

¹² *Engel and others v. the Netherlands*, application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 08 June 1976

4. Pravo na pristup sudu

Kada se posmatra sam tekst člana 6 Konvencije isti izričito ne predviđa pravo na pristup sudu već je ono nastalo kao proizvod razvoja sudske prakse samog Suda ustanovljeno presudom *Golder protiv UK*¹⁴. Ovo pravo spada u polje slobodne procjene samih država, ali to ne znači da su države slobodne u tumačenju tog prava neograničeno. Uslovi koje države postavljaju u tumačenju prava na pristup sudu moraju biti pod kontrolom Suda, njihova sadržina i obim se tumače od strane Suda. U predmetu *Steel i Morris protiv UK*¹⁵ najbolje je prikazano kako je sud tumačio sadržinu i obim slobodne procjene države da uskrati pravo na pristup sudu. Spor se vodio između američke firme McDonald's i aktivista ekološkičke organizacije Greenpeace. Nakon određenih aktivnosti ove ekološke organizacije usmjerenih protiv lanca restorana McDonald's, kompanija McDonald's je podnijela tužbu za klevetu pred engleskim sudom na način što je tužila ogranak ove organizacije u Londonu. Kao tužena strana nisu mogli ostvariti pravnu pomoć pred domaćim sudom jer to po domaćem pravu nije bilo predviđeno. Sud je utvrdio povredu prava na pristup sudu smatrajući da je polje slobodne procjene od strane države široko tumačeno i da stranka koja se nalazi u sporu sa tako moćnom multinacionalnom kompanijom ne može biti lišena tog prava na pravnu pomoć. Tumačenje prava na pristup sudu mora biti takvo da ne uništava suštinu samog prava.

U pogledu primjene ovog člana kada je u pitanju pravo na pristup sudu imunitet koji uživaju određeni pripadnici po unutrašnjem pravu može da se pojavi kao kočnica. Pa tako u predmetu *A. i drugi protiv UK*¹⁶ poslanik Donjeg doma britanskog parlamenta se pozvao na poslanički imunitet kada je bio tužen pred sudom od strane drugog poslanika jer ga je prilikom parlamentarne debate uvrijedio. Stanovište suda u ovom predmetu je bilo da nema povrede člana 6.

Veoma često domaće zakonodavstvo može da postavi procesne pretpostavke kojim se sprečava ili ograničava pravo na pristup sudu pa tako Sud kroz

14 *Golder v. the United Kingdom*, application no. 4451/70, 21 February 1975

15 *Steel and Morris v. the United Kingdom*, application no. 68416/01, 15 February 2005

16 *A. and others v. the United Kingdom*, application no. 3455/05, 19 February 2009

*ocjenu kao “pretjerani formalizam” ocjenjuje da je došlo do lišavanja prava na pristup sudu određenog lica (Perez de Rada Cavanilles protiv Španije).*¹⁷

Takođe ovo pravo, za koje se mora reći da nije apsolutno već može biti ograničeno, ali samo na taj način da ta ograničenja ne smiju ograničiti ili smanjiti samo pravo svakog pojedinca na pristup sudu, uključuje i pravo da sud odluči o sporu (*Kutić protiv Hrvatske*, stav 25 i 32).¹⁸

*Kada su u pitanju krivični postupci “pravo na pristup sudu” takođe je ograničeno (Deweer protiv Belgije) mada se ta ograničenja ne smiju tumačiti na način da naruše samu bit prava. Jedno od takvih ograničenja u pogledu primjenjivosti proizilazi iz pojma poslaničkog imuniteta, pri čemu se mora utvrditi ograničava li poslanički imunitet pravo na pristup sudu na način koji narušava samu bit tog prava. Kad se cijeni razmjernost ove mjere treba uzeti u obzir pravičnu ravnotežu koja se mora postići između opšteg interesa za očuvanje integriteta parlamenta i interesa podnosioca zahtjeva za ukidanje poslaničkog imuniteta, kao i na obim imuniteta koji se nalazi pred organom. (Kart protiv Turske).*¹⁹

4.1. Dosljednost sudske prakse

Veoma značajno mjesto koje u jednom demokratskom društvu ima pravo jeste njegova pravičnost, pravo pojedinca na pošteno suđenje (*Stanev protiv Bugarske*)²⁰ i ovaj standard odnosi se na postupak u cjelini (*Centro Europa 7 s.r.l. i di Steffano protiv Italije*)²¹. Uloga nacionalnih organa jeste da osigura da nacionalne vlasti u svakom predmetu osiguraju ispunjavanje zahtjeva poštenog suđenja. Ukoliko dođe do povrede ovog prava na određenom stepenu taj nedostatak se može ispraviti na sledećem koraku jer se radi o procesnoj pogrešci koja se može ispraviti kroz pravni lijek, ali ukoliko do povrede dođe na najvišem stepenu nekog sudskog tijela onda će se zasigurno raditi o povredi ovog prava.

17 *Perez de Rada Cavanilles v. Spain*, 116/1997/900/1112, 28 October 1998

18 *Kutić v. Croatia*, application no. 48778/99, 01 March 2002

19 *Kart v. Turkey*, application no. 8917/05, 3 December 2009

20 *Stanev v. Bulgaria*, application no. 36760/06, 17 January 2012

21 *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy*, application no. 38433/09, 07 June 2012

Kada je u pitanju sudska praksa na nacionalnom nivou zahtjev pravne sigurnosti i poštenog suđenja kroz zaštitu legitimnih očekivanja ne uključuje pravo na utvrđenu sudsku praksu. Sudska praksa se razvija i njen razvoj sam po sebi nije u suprotnosti sa pravilnim djelovanjem pravosudnog sistema jer bi na taj način spriječilo svaku reformu ili poboljšanje u pravnom sistemu. Naime, u presudi *Atanasovski protiv Makedonije*²² Sud je iznio stav “*da postojanje dobro utvrđene sudske prakse u Vrhovnom sudu nameće dužnost davanja sadržajnog obrazloženja koje opravdava njegovo odstupanje od već ustanovljene sudske prakse jer bi u suprotnom pravo pojedinca na obrazloženu sudsku odluku bilo povrijeđeno*”.

4.2. Kontradiktornost postupka

Kada ispituje da li je određeni postupak bio pravičan i pošten, Sud svakako vodi računa o pojmu kontradiktornosti i pravo na kontradiktoran postupak predstavlja temeljno pravo stranaka. Ovo pravo označava mogućnost stranaka kao učesnika postupka da sve dokaze koji su izvedeni i sve primjedbe po tom osnovu koje su uložene komentarišu. Od značaja po ovom pitanju su standardi zauzeti u presudama *Ruiz-Mateos protiv Španije*²³ i *McMichael protiv UK*²⁴. Treba istaći da pravo na kontradiktorni postupak nije apsolutno i njegovo polje primjene se može razlikovati u zavisnosti od posebnosti predmeta.

Kod krivičnih predmeta došlo je do značajnog razvoja sudske prakse kada je u pitanju pravo na kontradiktoran postupak, a naročito kada je u pitanju pravo koja se pridaje javnosti za pošteno provođenje pravde. Garancije iz stava 1 člana 6 kada su u pitanju krivični predmeti preklapaju se sa posebnim garancijama iz stava 3 člana 6 i sastavni su element sa ostalim garancijama pojma poštenog suđenja. Kada je u pitanju krivični postupak osnovni standard jeste kontradiktornost postupka i pravo odbrane i optužbe da se izjasne o sprovedenim dokazima tokom postupka. Tako npr. kada je odbrani uskraćeno pravo uvida u određene dokaze po osnovu javnog

22 *Atanasovski protiv Makedonije*, application no. 36815/03, 14 January 2010

23 *Ruiz-Mateos v. Spain*, application no. 12952/87, 23 June 1993

24 *McMichael v. the United Kingdom*, application no. 16424/90, 24 February 1995

interesa, Sud neće posebno ispitivati je li ta zabrana bila opravdana ili ne već ispitati čitav postupak donošenja odluke kako bi kod sebe stvorio sliku o pravičnosti postupka.

4.3. Jednakost stranaka u postupku – “jednakost oružja”

Jedno od pravila i standarda koje je poznato pod nazivom “jednakost oružja” pred sudom je veoma složeno i specifično jer nalaže da tumačenje pravičnosti bude razmatrano tako da stranke budu u prilici da svoje tvrdnje i dokaze saopšte na način koji ih neće dovesti u nepovoljniji položaj u odnosu na drugu stranu koja im je protivnik u sporu. Kada je u pitanju građanski postupak u predmetu *Dombo Beheer B.V. protiv Holandije*²⁵ Sud je dao postulate za jednakost oružja i naveo da je dozvoljeno saslušanje samo jednog od dva ključna svjedoka, ali je u konkretnom predmetu našao da je holandski sud tokom vođenja unutrašnjeg postupka saslušao jednog od ugovornika posla, dok je drugog odbio da sasluša, dovelo do povrede člana 6. Dok je u predmetu *De Haes i Gijssels protiv Belgije*²⁶ iznio stanovište da je suprotna stranka bila na položajima ili funkcijama koje su joj davale prednost u odnosu na drugu stranu i sama činjenica da joj je sud otežao iznošenje osporavanja dokaza rezultiralo je povredom postupka. Našao je da je podnosilac predstave bio u nepovoljnijem materijalnom položaju u odnosu na drugu stranku prilikom vođenja postupka pred domaćim sudskim organima.

Kada je u pitanju razlika u postupanju suda u pogledu saslušanja svjedoka stranaka ista može biti takva da predstavlja povredu načela jednakosti stranaka u postupku. (*Ankerl protiv Švajcarske*)²⁷. Ovdje je nasuprot predmetu *Dombo Beheer* ostao kod stanovišta da razlike u postupanju prilikom saslušanja svjedoka nijesu dovela u nepovoljniji položaj suprotnu stranku.

U krivičnom postupku jednakost oružja a time i pravo na odbranu je narušena u predmetu *Borgers protiv Belgije*²⁸ jer je podnosilac zahtjeva bio spriječen

25 *Dombo Beheer B.V. the Netherlands*, application no. 14448/88, 27 October 1993

26 *De Haes and Gijssels v. Belgium*, application no. 19983/92, 24 February 1997

27 *Ankerl v. Switzerland*, application no. 17748/91, 23 October 1996

28 *Borgers v. Belgium*, application no. 12005/86, 30 October 1991

odgovoriti na podneske koje je žalbenom sudu dostavio *general avocato* i nisu mu unaprijed kopije dostavljene.

Takođe do povrede načela jednakosti oružja došlo je i u slučaju (*Matyjek protiv Poljske*)²⁹ kada je optuženom, zbog zaštite javnog interesa uskraćeno pravo na određena dokumenta u spisu predmeta.

Kada je u pitanju pravo na uvid u relevantne dokaze, treba istaći da nije apsolutno pravo, jer se u krivičnom postupku mogu javiti suprostavljeni interesi, poput zaštite nacionalne sigurnosti, zaštite svjedoka, koji se trebaju razmotriti u odnosu na prava optuženog. Ovaj član iako dozvoljava mogućnost zabrane uvida u neka dokumenta ipak dopušta samo strogo neophodne mjere kojima se ograničavaju prava odbrane. (*Van Mechelen i dr. protiv Holandije*)³⁰

Načelo jednakosti oružja se može uvijek ispitivati kada se odnosi i na pritužbe vezane za nezavisnost i nepristrasnost sudske funkcije. Prije svega ovo pravo inkorporira zahtjev i pravo stranke da njegov predmet bude ispitan od strane “nezavisnog i nepristrasnog suda”. Ova dva pojma su čvrsto povezana i uvijek se od strane Suda zajedno ispituju. Uslov da li je sud nepristrasan djelimično se poklapa sa uslovom da mora biti i nezavistan kada je u pitanju uticaj političkih stranaka i državnih organa i ovaj uslov podjednako važi kako za postupke u građanskim tako i u krivičnim postupcima.

Kada je u pitanju sudska nezavisnost uvijek se zahtijeva da sudije nisu izložene neopravdanom uticaju kako izvan pravosudnog sistema tako i unutar njega samog. Da li postoji povjerenje javnosti u sudski sistem takođe može biti od značaja da se donese zaključak o nezavisnosti suda ili sudije u smislu člana 6 Konvencije jer sudovi u demokratskom društvu moraju imati visok stadijum povjerenja javnosti. Pri odlučivanju postoji li opravdan razlog za strah da pojedini sud nije nezavisan ili nepristrasan, viđenje i osjećaj optuženog lica je važno, ali ne i odlučujuće. No ono što je odlučujuće je mogu li se njegova razmišljanja smatrati objektivno opravdanima (*Incal protiv Turske*, stav 71.)³¹

29 *Matyjek v. Poland*, application no. 38184/03, 24 April 2007

30 *Van Mechelen and others v. the Netherlands*, 55/1996/674/861-864, 30 October 1997

31 *Incal v. Turkey*, 41/1997/825/1031, 09 June 1998

i taj kriterijum je važno posmatrati sa stanovišta objektivnog posmatrača odnosno da li bi kod njega to stvorilo određenu zabrinutost.

4.4. Obrazloženost sudskih odluka

Pitanje obrazloženja sudskih odluka je od velike važnosti za pravičnost postupka jer to daje uvjerenje stranki da je njegov zahtjev ispitan. Sudovi moraju obrazložiti svoje odluke tako da strankama omogući efikasno ostvarenje svog prava na žalbu ukoliko je nezadovoljan takvom odlukom. Glavne tvrdnje procesnih stranaka moraju biti ispitane u sporu. (*Donadze protiv Gruzije*).³²

Svrha obrazloženih sudskih odluka jeste da se strankama pokaže da su saslušane, da su njihovi argumenti raspravljani i na taj način one spremnije prihvataju sudske odluke. Sudije su obavezne zasnivati svoje odluke na objektivnim kriterijumima jer na taj način štite i prava optuženih. Koliki će biti stepen obaveze sudova da obrazlože svoje odluke zavisi od okolnosti predmeta. (*Ruiz Torija protiv Španije*)³³

4.5. Javnost postupka

Veoma važno pitanje koje se ispituje kada je u pitanju član 6 jeste i javnost sudskog postupanja odnosno sudskog postupka. Standard koji je prihvaćen u pravosudnom sistemu modernih demokratskih i uređenih država jeste da je postupak pred pravosudnim institucijama javan jer to donosi povjerenje građana u pravosuđe a i preduslov je pravednog sudskog postupka. Isključenje javnosti je, dakle, izuzetak i ono se uvijek posebno ispituje. Sam pojam dopuštenosti isključenja javnosti iz sudskih postupaka predstavljen je u predmetu *Jussila protiv Finske*.³⁴

32 *Donadze v. Georgia*, application no. 74644/01, 07 March 2006

33 *Ruiz Torija v. Spain*, application no. 18390/91, 09 December 1994

34 *Jussila v. Finland*, application no. 73053/01, 23 November 2006

4.5.1. Sredstvo za održavanje povjerenja u sudsku vlast predstavlja donošenje i javno objavljivanje presude. Kada uvrđuje činjenicu da li ima ili nema povrede člana 6 posebnu pažnju obraća na fazu postupka te na kontrolu koju su sudovi provodili. Ukoliko presuda nije javno objavljena ovo načelo se ispituje na taj način što se ispituje cijeli postupak odnosno da li je on bio dovoljno javan i transparentan. „U svakom se predmetu oblik javne objave za presudu na osnovu domaćeg prava...mora ocijeniti s obzirom na posebne okolnosti postupka o kojemu je riječ i u odnosu na cilj i svrhu člana 6. stav 1.“ (*Pretto i drugi protiv Italije*)³⁵

4.5.2. Kada su u pitanju faze postupka i standard da “izvršenje presude od strane bilo kojeg suda mora biti posmatrano kao sastavni dio postupka u smislu člana 6 zauzet je u presudi *Hornsby protiv Grčke*.³⁶ U navedenom predmetu grčke vlasti su duži niz godina otezale da izvrše pravosnažnu presudu nakon čega su podnijeli zahtjev Sudu i utvrđeno je da je povrijeđen član 6.

Kada je u pitanju Crna Gora i pravo na pravovremeno izvršenje sudske presude, Evropski sud je prepoznao niz situacija i u takvim predmetima utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku, pa je tako kada je u pitanju neizvršavanje domaćih sudskih presuda zauzeo standard još u predmetu *Mijanović protiv Crne Gore*³⁷ gdje je između ostalog naveo da je cilj člana 6 stav 1 Konvencije da štiti sprovođenje pravosnažnih, obavezujućih sudskih odluka, koje u državama koje prihvataju vladavinu prava, ne mogu da ostanu neoperativne na štetu jedne strane. Shodno tome, izvršenje sudske presude ne može se spriječiti, učiniti nevažećim ili neopravdano odložiti (v. između ostalog, *Hornsby protiv Grčke*, 19. mart 1997. godine, stav 40, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-II). Iako kašnjenje u izvršenju presude može biti opravdano u naročitim okolnostima, ono ne može, međutim, biti takvo da se naruši suština prava koje se štiti po članu 6 stav 1 Konvencije.

35 *Pretto and others v. Italy*, application no. 7984/77, 08 December 1983

36 *Hornsby v. Greece*, application no. 18357/91, 19 March 1997

37 *Mijanović v. Montenegro*, application no. 19580/06, 17 September 2013

Država ima pozitivnu obavezu da organizuje sistem izvršenja presuda koji je djelotvoran i u pravu i u praksi (v. presudu u predmetu *Fuklev protiv Ukrajine*, br. 71186/01, stav 84, 7. jun 2005. godine). Bez obzira na to da li je izvršni dužnik privatno lice ili subjekt pod kontrolom države, država je ta koja treba da preduzima sve neophodne korake da izvrši pravosnažnu presudu suda, i da pri tome, obezbijedi djelotvorno učesće cijelog svog aparata v. *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Pini i drugi protiv Rumunije*, br. 78028/01 i 78030/01, stavovi 174-189, ECHR 2004-V (izvodi).

4.6. Doktrina četvrte instance

U slučaju žalbe po osnovu člana 6, zadatak Suda je da ispita da li je postupak, u cjelini, bio pravičan i u skladu sa garancijama predviđenim ovom odredbom (vidjeti, između ostalog *Bernard protiv Francuske*).³⁸ Važno je imati na umu da Sud nema pravo da shodno članu 6 naloži obnavljanje sudskog postupka pred nacionalnim sudom niti da zamijeni utvrđeno činjenično stanje, ili nacionalni zakon zaključcima nacionalnih sudova. Na primjer, kada se uloži žalba sudu zbog nepravichnosti krivičnog postupka, Sud će se u osnovi usredsrediti na okolnosti koje govore o tome da li je podnosiocu predstavke pruženo dovoljno mogućnosti kao i tužilaštvu, da obrazloži svoj stav i ospori dokaze za koje smatra da nisu vjerodostojni. Za razliku od nacionalnih prvostepenih sudova ili apelacionih sudova, shodno članu 6, Sud u principu neće odlučivati o tome da li je domaći sud utvrdio činjenice na osnovu adekvatnog tumačenja iskaza svjedoka, da li je prihvatanje nekog dokaza bilo zakonito sa stanovišta nacionalnog krivičnog postupka, da li su pravni nalazi domaćih sudova bili u skladu sa odredbama krivičnog zakona države potpisnice, ili da li je određena kazna bila odgovarajuća. Sud ovaj princip naziva doktrinom “četvrte instance”, jer ne želi da bude prihvaćen kao sud više instance u običnom žalbenom postupku.

38 *Bernard v. France*, 159/1996/778/979, 23 April 1998

4.7. Pravo na priznanje i pravo optuženog da ne iznese svoju odbranu

U krivičnim postupcima kao međunarodni standard pravičnog i poštenog suđenja jeste pravo optuženog da prilikom ispitivanja od strane državnih organa “ćuti” i time ne doprinosi sopstvenoj inkriminaciji. Ovim se garantuje pravo optuženog od nepropisane prisile državnih organa i njima se želi izbjegnuti pogrešno dijeljenje pravde i primjenjivo je na sva krivična djela. (*Saunders protiv UK*).³⁹ Naime, u ovom predmetu Sud je ustanovio standarde po kojima optuženi ima pravo da sebe ne optužuje - inkriminira i ostavlja mogućnost organima optužbe da dokažu svoje tvrdnje bez pribjegavanja dokazima koji su dobijeni metodama prisile ili zlostavljanja, a sve protiv volje optuženog. Kada se radi o licima koja su lišena slobode i nalaze se u pritvoru imaju pravo na ćutanje i pravo na advokata svaki put kada se ispituju. Pravo na ćutanje je od velike važnosti i ovoj pouci koju su dužni dati policijski organi prilikom privođenja i ispitivanja poklanja se posebna pažnja. Pa tako i u slučajevima kada određeno lice slobodnom voljom pristane da dâ svoj iskaz pred policijskim organima, nakon što je obaviještena da se to može koristiti kao dokaz protiv nje, neće se smatrati urednom procesno datom garancijom ukoliko nakon toga nije izričito upoznata da ima pravo da se brani ćutanjem ili je njena odluka donijeta bez konsultacije sa advokatom. (*Stojković protiv Francuske i Belgije*).⁴⁰

39 *Saunders v. the United Kingdom*, application no. 19187/91, 17 December 1996
40 *Stojković v. France and Belgium*, application no. 25303/08, 27 October 2011

5. Pretpostavka nevinosti

Jedno od osnovnih prava optuženih u krivičnim postupcima jeste njihovo pravo da se smatraju nevinim i da teret dokazivanja krivice stoji na državnom tužiocu. Visoke strane ugovornice kada odlučuju o pretpostavci nevinosti treba da postignu ravnotežu između onoga što se dovodi u pitanje i prava odbrane odnosno mora se voditi računa da sredstva koja se koriste moraju biti razumno srazmjerna legitimnom cilju koji se želi postići. (*Janošević protiv Švedske*)⁴¹. O pitanju “pretpostavke nevinosti” vodi se računa tokom trajanja čitavog krivičnog postupka i posebna pažnja se posvećuje izjavama predstavnika pravosudnih organa i predstavnika javnih funkcionera. Povreda pretpostavke nevinosti će se uvijek utvrditi kada sudska odluka koja se odnosi na optuženo lice odražava mišljenje da je krivo prije nego što je njegova krivica dokazana u skladu sa zakonom. Kada je u pitanju Crna Gora u predmetu *Mugoša protiv Crne Gore*⁴², Sud je iznio svoje viđenje “da u nedostatku službenih nalaza, dovoljno je da postoji obrazloženje u kojem se navodi da sud ili funkcioner nalazi da je optuženi kriv, dok će prijevremeno davanje takvog mišljenja od strane suda neminovno doći u sukob sa pomenutom pretpostavkom”, pa je tako našao da je povrijeđena pretpostavka nevinosti optuženom prilikom produženja pritvora od strane suda uz konstataciju da sudovi koji su postupali po žalbi nisu ispravili tu grešku. Takođe kada su u pitanju izjave javnih političara koje su date tokom vođenja postupka, a kojima se kod javnosti stvara utisak o njihovoj već unaprijed utvrđenoj krivici ili prejudiciraju ocjenu dokaza i činjenica o kojima se raspravlja pred sudom može dovesti do kršenja pretpostavke nevinosti. Činjenica da se neko proglasi krivim konačnom presudom suda ne može uticati na njegovo početno pravo koje važi tokom čitavog trajanja krivičnog postupka o pretpostavci nevinosti. (*Matijašević protiv Srbije*).⁴³

Veoma delikatno pitanje kada je u pitanju ovo pravo optuženih lica u krivičnom postupku jeste negativna medijska kampanja koja u određenim postupcima može da uslijedi. Ona može negativno uticati i na sam postupak poštenog suđenja i polazi se od stadijuma straha koji se stvara kod optuženog koji se može smatrati objektivno opravdanim u određenim okolnostima predmeta.

41 *Janošević v. Sweden*, application no. 34619/97, 23 July 2002
42 *Mugoša v. Montenegro*, application no. 76522/12, 21 June 2016
43 *Matijašević v. Serbia*, application no. 23037/04, 19 September 2006

6. Prava odbrane zagantovana stavom 3 člana 6 – “minimalna” prava

Kao što smo naveli gore ranije u tekstu, određena prava koja su zagantovana stavom 3 člana 6 mogu se smatrati posebnim specifičnostima iz obima prava iz stava 1 člana 6 pa tako svako lice koje je optuženo ima pravo:

- a) da u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega ;
- b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju;
- d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
- e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

6.1. Pravo na obavještenje o prirodi i osnovi optužbe

Osnovni preduslov za pošteno suđenje u krivičnom postupku predstavlja pružanje potpunih detaljnih informacija o optužbi protiv određenog lica, sa posebnim osvrtom o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela u pitanju. Kakve su pojedinosti djela u pitanju, činjenični i pravni temelj optužbe dati su u predmetu *Kamasinski protiv Austrije*⁴⁴.

Tokom trajanja krivičnog postupka može doći do prekvalifikacije same optužbe, pa ukoliko optuženo lice nije pravilno, propisno i potpuno obaviješteno o promjenama koje su izvršene od strane nadležnog državnog organa isto može dovesti do povrede ovog prava.

44

Kamasinski v. Austria, application no. 9783/82, 19 December 1989

U slučaju prekvalifikacije činjenica za vrijeme trajanja postupka, optuženom mora biti omogućeno ostvariti pravo odbrane na praktičan i učinkovit način te pravovremeno. (*Pélissier i Sassi protiv Francuske*).⁴⁵

6.2. Pravo na pripremu odbrane

Ovo pravo garantuje optuženom da mu se ostavi odgovarajuće vrijeme za pripremanje odbrane kao i odgovarajuće mogućnosti. Kada se govori o vremenu koje je potrebno da se optuženi pripremi za pružanje svoje odbrane prije svega mora se istaći da ne postoji neka fiksna vremenska granica postavljena od strane Suda već sve zavisi od okolnosti datog slučaja. Uvijek će se ostaviti mogućnost optuženom da prilikom izvođenja dokaza zatraži odlaganje radi pripreme i izjašnjenja i u tom smislu odlaganje glavnog pretresa. Sud stoji na stanovištu da je pozitivna obaveza države da se pobrine da svako ko je optužen za određeno krivično djelo mora imati na raspolaganju odgovarajuće mogućnosti «da se upozna sa dokazima, sa svim rezultatima istrage koja je vođena protiv njega i koja je rezultirala podizanjem optužnice. Ove mogućnosti ukoliko se radi o licima koje su u pritvoru još su i veće jer je neophodno da pritvoreno lice ima mogućnost pregleda svih spisa i nalaza i mišljenja vještaka, dobijanja kopija dokaza i sl. Ukoliko optuženi ne bi bio u prilici da se upozna sa dokazima koji bi doveli do njegovog oslobađanja, ovakve situacije bi mogle dovesti do povrede prava na odbranu.

Takođe veoma važno i temeljno pravo u okviru prava optuženih lica jeste mogućnost da se optuženi posavjetuje sa svojim advokatom.» (Can protiv Austrije). I ovo pravo se preklapa sa pravom na pravnu pomoć.

6.3. Pravo na ispitivanje svjedoka

Kada je u pitanju pojam « svjedok » u smislu tumačenja ovog člana Konvencije mora se istaći da ono ima automno značenje i nije ograničeno

45

Pélissier and Sassi v. France, application no. 25444/94, 25 March 1999

samo na lica koja se u tom svojstvu pojavljuju tokom sudskih postupaka već se odnosi na sva lica čije su izjave na bilo koji način korišćene u postupcima ili su na drugi način predočena sudskim vijećima. Optuženi ima pravo da ispita svjedoke kako protiv sebe tako i svjedoke u svoju korist i to u kontradiktornom postupku. Ovdje je važno naglasiti da je suštinska svrha ovog prava da postoji puna ravnopravnost sredstava kojima obje strane raspolažu odnosno « *da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega* » (Vidal protiv Belgije).

Kada se podje od stanovišta doktrine « četvrte instance » nacionalni sudski organi su dužni da odluče da li je neophodno ili korisno pozvati svjedoke na sudjenje i pod uslovom da je sa njihove strane vodjeno računa o načelu ravnopravnosti, Sud može utvrditi da je došlo do povrede ovog prava u izuzetnim okolnostima. Pravo domaćih sudova je da donesu i odbiju saslušanje svjedoka ukoliko smatraju da je njihovo saslušanje irelevantno pa čak i u slučajevima kada je to relevantno ali o takvoj svojoj odluci moraju dati valjane razloge koji opravdavaju da nije povrijeđeno načelo ravnopravnost.

6.4. Postupanje u razumnom roku

Jedan od osnovnih postulata kao garancija zadovoljenja pravde i pravičnosti suđenja jeste zahtjev da nacionalni sudovi postupaju ekspeditivno i da se sudski postupci okončavaju u razumnom roku. Sam vremenski period koji Evropski sud uzima kao razuman niti je postavljen samom Konvencijom, niti se on može uzeti iz sudske prakse kao zakonomjeran. Ovo iz razloga što sama Konvencija nije mogla da predvidi jedan rok koji bi se smatrao razumnim u svakoj prilici bez obzira o kakvom se postupku radilo, da li je složen ili je jednostavan, te kakva je priroda odnosno vrsta određenog spora. Kada ovo pitanje ocjenjuje i procjenjuje, odnosno da li je postupak pred nacionalnim organima vlasti zadovoljio kriterijume razumnosti, sud polazi od svakog konkretnog slučaja i prilikom ocjene da li je konkretan postupak trajao nerazumno dugo ili ne, polazi od dobro poznata četiri

kriterijuma. Pa tako, pored ukupnog trajanja **cijelog postupka**, kriterijum **složenosti konkretnog predmeta** - uzima samu prirodu spora, kao i složenost pitanja koja se pojavljuju tokom vođenja određenog postupka. Složenost postupka može se odnositi i na činjenice i na pravo (*Papachelas protiv Grčke*⁴⁶); **ponašanje podnosioca predstavke** - što je od suštinske važnosti, jer sud procjenu razumnosti dužine trajanja postupka isključivo vezuje za ponašanje odnosno “krivicu” domaćih državnih organa, dok od podnosilaca predstavki odnosno stranaka očekuje da postupaju sa “dužnom pažnjom”, te da se ponašanje i uzrok takvog ponašanja ne može od strane Suda ispitivati već predstavlja jedan objektivni faktor i ono ne može da se pripíše državi odnosno država se ne može smatrati odgovornom. (*Poiss protiv Austrije*⁴⁷). *Sporo podnošenje podnesaka od strane stranaka može značajno doprinijeti usporavanju postupka (Vernillo protiv Francuske)*⁴⁸. Ukoliko nađe da je sam podnosilac predstavke doveo do odugovlačenja postupka iz bilo kojih razloga sud neće utvrditi postojanje povrede člana 6 koja se odnosi na postupanje u razumnom roku ponašanje sudova ili drugih nadležnih organa. Međutim, veoma je važno istaći da taktike koje stranke koriste kako bi odugovlačile postupak ne oslobađaju nacionalne vlasti njihove dužnosti da osiguraju provođenje postupka u razumnom roku. (*Mincheva protiv Bugarske*)⁴⁹; kao zadnji kriterijum koji uzima u obzir jeste **značaj prava o kome se odlučuje u konkretnom sporu**.

U presudi *Scordino protiv Italije*⁵⁰ sud je naveo “*da države moraju opremiti neophodnim i odgovarajućim sredstvima da bi obezbijedile sve uslove koji jemče efikasnost izricanja pravde.*” Osim ovog standarda u navedenoj presudi sud je državu Italiju pozvao “*da preduzme sve mjere koje su neophodne da obezbijede da domaće odluke budu ne samo u skladu sa praksom suda nego i da budu izvršene u roku od šest mjeseci kad su odložene u pisarnici domaćeg suda.*” Ovakvi standardi od strane suda nijesu česti ali u konkretnom predmetu sud ih je zauzeo jer je u tom vremenskom periodu protiv države Italije bio i veliki broj predstavki gdje su se podnosioci žalili na ovu vrstu problema.

46 *Papachelas v. Greece*, application no. 31423/96, 25 March 1999

47 *Poiss v. Austria*, application no. 9816/82, 29 September 1987

48 *Vernillo v. France*, application no. 11889/85, 20 February 1991

49 *Mincheva v. Bulgaria*, application no. 21558/03, 02 September 2010

50 *Scordino v. Italy*, application no. 36813/97, 29 March 2006

Valja napomenuti da kada je u pitanju računanje roka u građanskom i krivičnom postupku da postoji razlika jer kod građanskog postupka momenat koji se računa kao početak od kada se cijeni razumnost trajanja postupka jeste trenutak dostavljanja tužbe tuženom i ovdje nema dileme. Kada je u pitanju krivični postupak sam početak računanja roka može biti veoma složen jer se postavlja pitanje koji je to trenutak. Sud u najvećem broju slučajeva taj trenutak vezuje momentom kada je okrivljeni službenim putem obaviješten da protiv njega postoji krivična optužba. Postoje i izuzeci kada taj momenat može biti i ranije uzet u obzir, a to je slučaj kada je okrivljeni lišen slobode ili kada je zvanično saopšteno da se protiv određenog lica vodi istraga. Takođe, kod krivičnih postupaka vodi se računa i o ovlašćenju sudije koje mu daje nacionalni zakon a to je da ima mogućnost da izrekne blažu kaznu od one koju bi inače izrekao da je suđenje okončano u razumnom roku. U predmetu *Jensen protiv Danske*⁵¹ je zauzet standard gdje je utvrđeno da nije došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku jer je sudija u nacionalnom postupku izrekao blažu kaznu upravo zbog proteka roka.

U krivičnim postupcima, kada je u pitanju ocjena da li je neki postupak trajao prekomjerno dugo, važna činjenica o kojoj se vodi računa jeste obaveza države da osigura da optuženi predugo ne čeka da se o njegovoj optužbi odluči. Ocjena tog razumnog perioda daje se u odnosu na okolnosti datog slučaja i uvijek se polazi od opštih kriterijuma koji važe za sve postupke. Pa tako u predmetu *Ringelsen protiv Austrije*⁵² koji je trajao ukupno 5 godina i 2 mjeseca nije našao da je došlo do povrede ovog prava dok je u predmetu *Rouille protiv Francuske*⁵³ koji je trajao 5 godina i 11 mjeseci našao da je došlo do povrede ovog prava jer je smatrao da istraga koja je trajala više od 5 godina nije zadovoljila kriterijum razumnog vremena.

51 *Jensen v. Denmark*, application no. 8693/11, 13 December 2016

52 *Ringelsen v. Austria*, application no. 2614/65, 16 July 1971

53 *Rouille v. France*, application no. 50268/99, 6 January 2004

III Predmeti iz Crne Gore kada je u pitanju postupanje u razumnom roku

Ako pođemo od kriterijuma za značaj predmeta i brojnost predmeta o kojima je Evropski sud do sada odlučivao kada je u pitanju Crna Gora, možemo istaći da se najviše bavio pitanjem prava na suđenje u razumnom roku i u tom kontekstu pitanjem neizvršenja domaćih presuda. U skladu sa najavljenim reformama na Konferencijama u Oslu i Strasbourgu tokom prethodnih godina, Sud je otpočeo sa primjenom pojednostavljene tkz “*WECL*” procedure koja se primjenjuje u **ponavljajućim predmetima** („*repetitive cases*“), bilo da je riječ o novim ili već komuniciranim predstavkama. Kako se radi o ponavljajućim predmetima u kojima već postoji dobro ustanovljena sudska praksa i za koja pitanja nema odstupanja, Evropskom sudu neće biti potrebna izjašnjenja država o pravnim pitanjima i urgiraće da države ugovornice intervenisanje u ovakvim predmetima svedu na minimum i ukoliko ga ima, ograniče isto na materijalne činjenice koje nije naveo podnosilac predstavke. Od država se u ovim predmetima očekuje prihvatanje i zaključivanje prijateljskih poravnanja ili podnošenje jednostranih deklaracija u cilju bržeg i efikasnijeg rješavanja ponavljajućih predmeta.

U nastavku su pomenuti neki od predmeta u kojima je Sud utvrdio povredu ovog prava:

***Živaljević protiv Crne Gore** „U svijetlu kriterijuma predviđenih u sudskoj praksi Suda i relevantnih činjenica ovog predmeta, Sud je mišljenja da dužina postupka na koji se podnosioci predstavke žale ne zadovoljava uslov razumnog roka.“, ***Stakić protiv Crne Gore** “S obzirom na kriterijume predviđene u sudskoj praksi Suda i relevantne činjenice ovog predmeta, Sud je mišljenja da dužina postupka na koju se podnosilac predstavke žali ne ispunjava uslov razumnog roka.“, ***Novović protiv Crne Gore** “Uzevši u obzir kriterijume predviđene u svojoj jurisprudenciji i domaćem pravu, te okolnosti ovog predmeta, Sud smatra da je cjelokupna dužina spornog postupka takva da ne ispunjava uslov razumnog roka.“, ***Bujković protiv**

Crne Gore “S obzirom na kriterijum predviđen u sudskoj praksi i relevantne činjenice ovog predmeta, Sud je mišljenja da dužina postupka na koju se žali podnosilac predstavke ne ispunjava uslov razumnog roka.”, ***Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore** “Prije prekidanja, tokom perioda od 10 godina, 6 mjeseci i 11 dana, domaći sudovi su donijeli dvadeset i jednu odluku (uključujući dvije odluke Ustavnog suda) i vraćali postupak na ponovno odlučivanje devet puta, i predmet je ponovo pred prvostepenim upravnim organom gdje se čeka na donošenje odluke. Sud smatra da niti kompleksnost predmeta niti ponašanje podnosilaca predstavke, ne objašnjavaju dužinu trajanja postupka.”, ***Đuković protiv Crne Gore** “Nakon što je ispitao sav materijal koji mu je dostavljen i imajući u vidu sudsku praksu na ovu temu, Sud smatra da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od 12 (dvanaest) godina, bila prekomjerna i nije ispunila uslov “razumnog vremena”., ***Svorcan protiv Crne Gore** “Nerazumno odlaganje pred Vrhovnim sudom, naročito, koje je trajalo gotovo tri godine i sedam mjeseci, kao i nedostatak bilo kakvog objašnjenja kojim bi se opravdalo takvo odlaganje, ukazuje na to da domaći organi nijesu postupali sa neophodnom revnošću u skladu sa članom 6 stav 1 Konvencije.”, ***Tomašević protiv Crne Gore** “Nakon ispitivanja cjelokupnog podnijetog materijala, a imajući u vidu praksu Suda, Sud smatra da su napadnuti postupci koji su trajali više od 12 godina bili predugi i da nijesu ispunili zahtjev “razumnog roka”, ***Sinex D.O.O. protiv Crne Gore** “Imajući u vidu sudsku praksu, naročito u predmetima koji pokreću pitanja slična onima u ovom predmetu, karakteristične po ponovnim ispitivanjima od strane nižih organa nakon ponovnog postupanja viših organa, Sud smatra da je u ovom predmetu dužina trajanja postupka bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena”, ***Vučinić protiv Crne Gore** “Ispitujući sav materijal koji mu je bio dostavljen i u odnosu na svoju praksu na ovu temu, Sud smatra da u odsustvu bilo kakvog opravdanja dužina trajanja postupka više od šest godina je bila prekomjerna i nije ispunila zahtjev “razumnog vremena”, ***Nedić protiv Crne Gore** “Prilikom ispitivanja cjelokupnog materijala koji mu je podnijet i u smislu sudske prakse, Sud smatra da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka duže od pet godina i četiri mjeseca na jednom nivou nadležnosti, bila prekomjerna i nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”, ***Dimitrijević protiv Crne Gore** “Nakon

što je ispitao sav podnijeti materijal, a imajući u vidu sudsku praksu po ovom pitanju, Sud smatra da je, zbog nedostatka bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka od više od sedam godina na tri nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena.”, ***Rajak protiv Crne Gore** “Nakon što je ispitao sav podnijeti materijal, a imajući u vidu sudsku praksu po ovom pitanju, Sud smatra da je, zbog nedostatka bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka od više od dvanaest godina i jedanaest mjeseci na dva nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena.”, ***Montemlin Šajo protiv Crne Gore** “Nakon ispitivanja kompletnog materijala koji mu je dostavljen i s obzirom na praksu po ovom pitanju, Sud smatra da je dužina spornih postupaka bila preduga i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena”., ***Novaković i drugi protiv Crne Gore** “Uzimajući u obzir praksu Suda po ovom pitanju, Sud smatra da je u konkretnom predmetu dužina trajanja od sedam godina na tri nivoa nadležnosti bila prekomjerno duga i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena”, ***Arčon i drugi protiv Crne Gore** “Uzimajući u obzir sudsku praksu na ovu temu, Sud smatra da je u konkretnom predmetu dužina trajanja postupka od pet i po godina na dva nivoa nadležnosti bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena.”, ***Jasavić protiv Crne Gore** “Ispitujući sav materijal koji mu je dostavljen i u smislu sudske prakse na ovu temu, Sud smatra da je, u nedostatku bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od šest godina na dva nivoa nadležnosti bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena”, ***KIPS D.O.O i Drekalović protiv Crne Gore** “U pogledu kriterijuma sadržanih u jurisprudenciji Suda i relevantnih činjenica konkretnog predmeta, Sud je mišljenja da dužina trajanja postupaka koji su predmet žalbe nije zadovoljila zahtjev “razumnog vremena.” i ***Lekić protiv Crne Gore** “Ispitujući sav materijal koji mu je dostavljen i u smislu sudske prakse na ovu temu, Sud smatra da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka od šest godina i devet mjeseci na tri nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnog vremena”.

IV Uputstvo za upotrebu prakse ESLJP i kako nacionalni organi treba da primjenjuju član 6 (kroz uputstvo, koristeći se primjeri iz prakse ESLJP)

U ovom dijelu vodiča predstavljeno je *Uputstvo o načinu citiranja i pozivanja na presude i odluke Evropskog suda za ljudska prava* koje je donio Odbor Evropskog suda u cilju pojednostavljenja, pravilne i ujednačene primjene svoje sudske prakse od strane Visokih stranih ugovornica (https://echr.coe.int/Documents/Note_Citation_Eng.pdf).

Ovo uputstvo je u primjeni još od 01. novembra 1998. godine kroz *Izveštaj o presudama i odlukama* Evropskog suda za ljudska prava koji sadrži odabrane donesene presude i odluke usvojene nakon stupanja na snagu Protokola br. 11 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sve presude i odluke Suda (uz izuzetak odluka koje je donio odbor od troje sudija u skladu sa članom 28 Konvencije), uključujući i one neobjavljene u ovom izdanju, dostupne su u bazi podataka sudske prakse Suda (HUDOC), kojoj se može pristupiti putem veb-sajta Suda.

Forma citiranja presuda i odluka od 01. novembra 1998. godine do kraja 2007. godine prati sledeći obrazac:

naziv predmeta (*italic*), broj predstavke, broj stava (za presude), skraćena Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP ili ECHR), godina i broj izdanja. Od 2008. godine ne koristi se broj izdanja. (npr. ECHR 2008, ECHR 2009, itd.)

U odsustvu bilo koje druge oznake, smatraće se da je navedena meritorna presuda donesena od strane Vijeća Suda. U svim drugim slučajevima, neophodno je nakon naziva predmeta dodati oznake “(dec.)” za odluku o prihvatljivosti, “(preliminarni prigovor)” za presudu koja se odnosi na preliminarne prigovore, “(pravično zadovoljenje)” za presudu koja se odnosi samo na pravično zadovoljenje, “(revizija)” za presudu koja se odnosi na reviziju, “(tumačenje)” za presudu koja se odnosi na tumačenje,

“(brisanje)” za presudu kojom se predmeti brišu sa sudske liste predmeta, ili “(prijateljsko poravnanje)” za presudu koja se odnosi na prijateljsko poravnanje. Oznaka “[GC]” ili “[VV]” se dodaje za presudu ili odluku koju je donijelo Veliko Vijeće Suda.

Primjeri :

Meritorna presuda Vijeća

Campbell v. Ireland, no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II

Meritorna presuda Velikog Vijeća

Campbell v. Ireland [GC], no. 45678/98, § 24, ECHR 1999-II

Odluka o prihvatljivosti donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (dec.), no. 45678/98, ECHR 1999-II

Odluka o prihvatljivosti donešena od strane Velikog Vijeća

Campbell v. Ireland (dec.) [GC], no. 45678/98, ECHR 1999-II

Presuda u odnosu na preliminarne prigovore, donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (preliminary objections), no. 45678/98, § 15, ECHR 1999-II

Presuda o pravičnom zadovoljenju donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (just satisfaction), no. 45678/98, § 15, ECHR 1999-II

Presuda o reviziji donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (revision), no. 45678/98, § 15, ECHR 1999-II

Presuda o tumačenju donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (interpretation), no. 45678/98, § 15, ECHR 1999-II

Presuda o brisanju sa liste predmeta donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (striking out), no. 45678/98, § 15, ECHR 1999-II

Presuda o prijateljskom poravnanju donešena od strane Vijeća

Campbell v. Ireland (friendly settlement), no. 45678/98, § 15, ECHR 1999-II

Nota bene

Neobjavljene presude i odluke novog Suda, uključujući i one koje su odabrane kao ključni predmeti od 2016. godine nadalje.

Dupont v. France, no. 43568/98, § 24, 3 May 1999

Durand v. France (striking out), no. 45678/98, § 24, 5 September 1999

Martin v. France (dec.), no. 48666/98, 13 September 1999

Takođe ovo uputstvo⁵⁴ sadrži i dodatak koji je nazvan kao Memorandum za citiranje svojih presuda i odluka (Memorandum on citation of judgments and decisions) u kome između ostalog navode :

U cilju da se pojednostave i usaglase citiranja, Komitet za publikacije je odlučio da nazive presuda i odluka **starog** Suda i nazive odluka Komisije treba pisati *italic* fontom i način citiranja se neznatno promijenio.

Primjeri

vidjeti *Plattform “Ärzte für das Leben” v. Austria*, 21 June 1988, § 31, Series A no. 139

vidjeti *Delta v. France* (Article 50), 30 January 1990, § 38, Series A no. 191-A

vidjeti *Allenet de Ribemont v. France* (interpretation), 7 August 1996, § 17, *Reports of*

Judgments and Decisions 1996-III

vidjeti *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and*

Yorkshire Building Society v. the United Kingdom, 23 October 1997, § 118, *Reports*

1997-VII

vidjeti *Gautrin and Others v. France* (friendly settlement), 20 May 1998, § 57, *Reports*

1998-III

vidjeti *Gustafsson v. Sweden* (revision – merits), 30 July 1998, § 28, *Reports* 1998-V

54 https://echr.coe.int/Documents/Note_citation_ENG.pdf

V Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore - pravo na suđenje u razumnom roku 2016-2018

Ustav Crne Gore⁵⁵ u članu 81. utvrđuje da je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti.

Zakon o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore⁵⁶, u članu 2. određuje da Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije.

Član 17. Zakona određuje da je Zaštitnik/ca ovlašćen/a da postupa po pritužbama koje se odnose na rad sudova u slučaju odugovlačenja postupka, zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka.

Polazeći od načela Ustava Crne Gore, iz člana 118 stav 1 o samostalnosti i nezavisnosti suda i čl. 22 Zakona o Zaštitniku/ci⁵⁷ propisano je da Zaštitnik/ca nije ovlašćen da mijenja, ukida ili poništava akte organa ili suda, niti može preispitivati njihovu zakonitost ili zakonitost postupka koji im je prethodio. Zakonitost sudskih odluka i postupka koji je prethodio njihovom donošenju, ocjenjuju više sudske instance u postupku po redovnim, odnosno vanrednim pravnim sredstvima.

55 «Službeni list CG», br. 1/2007 i 38/2013

56 «Službeni list CG», br. 42/2011 i 32/2014

57 Isto

Član 20 takođe utvrđuje da Zaštitnik/ca u vršenju svoje funkcije djeluje na način što: ukazuje, upozorava, kritikuje, predlaže ili preporučuje.

Imajući u vidu predstavljeni zakonski okvir za postupanje institucije Zaštitnika po pritužbama građana na rad sudova, kao i opseg člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima, ovdje ćemo predstaviti postupanje, nalaze, zapažanja i generalne preporuke Zaštitnika, u postupcima po pritužbama građana/ki u posljedje 3 godine (2016-2018).

U 2016. godini na rad sudova primljene su 122 pritužbe i to: Ustavnog suda četiri (4), a na rad redovnih sudova 118, što predstavlja 13,64 % od ukupnog broja pritužbi. U poređenju sa prethodnom godinom broj pritužbi na redovne sudove smanjen je za 26%. Postupak je okončan u 121 predmetu.

Sprovedenim postupcima utvrđeno je da u 27 slučajeva nije bilo povrede prava, u 40 slučajeva Zaštitnik nije bio ovlašćen da postupa, jer je podnosilac tražio preispitivanje zakonitosti sudskih odluka, u 17 slučajeva utvrđena je povreda prava, koja je otklonjena u toku postupka, a u devet (9) slučajeva, takođe je utvrđena povreda prava i dato mišljenje sa preporukama. U 12 predmeta podnosilac pritužbe nije sarađivao u toku postupka i pritužbu nije dopunio u ostavljenom roku, a ni nakon toga, u četiri (4) slučaja podnosilac je povukao pritužbu, a u dva (2) slučaja pritužba je ponovljena, a nisu dostavljeni novi dokazi, u dva (2) slučaja stranke su zahtjevale da ih Zaštitnik zastupa u sudskom postupku, u dva (2) predmeta podnosilac pritužbe je bio upućen na korišćenje drugih pravnih sredstava, jer je ocijenjeno da je to efikasnije. U dva (2) predmeta nakon podnošenja pritužbe pokrenut je sudski postupak pa je postupak obustavljen, u jednom (1) slučaju radilo se o očiglednoj zloupotrebi prava na podnošenje pritužbe i tri (3) predmeta su riješena na drugi način.

Po sadržaju i strukturi pritužbe su se i u ovoj godini najvećim dijelom odnosile na povredu prava na pravično suđenje (69). U poređenju sa prethodnom godinom broj ovih pritužbi je gotovo na istom nivou, ali se zapaža blagi rast pritužbi kojim je traženo preispitivanje zakonitosti sudskih odluka (40). U devet (9) predmeta, u kojima je utvrđena povreda prava, (koja nije

otklonjena u toku ispitnog postupka) dato je mišljenje sa preporukama da se u određenom roku preduzmu mjere radi otklanjanja utvrđenih povreda. Preporuke su date osnovnim sudovima sedam (7) i Državnom tužilaštvu dvije (2). U nekim predmetima u kojim nije utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, ukazano je da su pojedine faze postupka trajale dugo i da sudovi ili tužilaštva treba više pažnje da posvete efikasnosti postupka, kako bi se u daljem toku spriječila mogućnost da dođe do povrede prava na suđenje u razumnom roku.

U dva (2) slučaja utvrđena je povreda prava na suđenje u razumnom roku u radnim sporovima, za čije rješavanje zakon propisuje hitno postupanje. Načelo hitnosti obavezuje sud da blagovremeno postupa i vodi računa o rokovima za sprovođenje procesnih radnji. Prema praksi Evropskog suda, djelotvorno rješavanje radnih sporova zahtjeva sveobuhvatan i proaktivan pristup upravljanju predmetima i takav pristup mora obuhvatiti sve faze postupka, koje počinju od dana podnošenja tužbe do konačnog rješavanja predmeta.

Zapaženo je da postupci pred prvostepenim sudovima traju značajno duže, u odnosu na drugostepeni postupak i da se u određenim predmetima više puta ukidaju prvostepene odluke i predmeti vraćaju na ponovno suđenje. Višestruko ukidanje presuda i vraćanje predmeta na ponovni postupak u istom predmetu, izazvalo je nezadovoljstvo stranaka i potkopalo djelotvornost i kredibilitet pravosuđa. Neprihvatljivo je da se predmeti više puta vraćaju na ponovni postupak i odlučivanje, pogotovo kada se radi o predmetima iz ranijih godina.

Takođe, pojedine sudije postupak u jednoj pravnoj stvari nisu posmatrale kao cijelinu, već su dužinu postupka cijenile po vremenu koliko je postupak trajao dok je predmet bio kod njih, gubeći iz vida da je ta odluka kasnije ukinuta i predmet vraćen na ponovni postupak. Prema praksi Evropskog suda, sud je dužan da vodi računa o ukupnom trajanju sudskog postupka, jer se kod utvrđivanja povrede prava na suđenje u razumnom roku sudski postupak u jednoj pravnoj stvari posmatra kao cjelina. Evropska komisija u Izvještaju o napretku za 2016. godinu, konstatuje da sudovi uspijevaju da se nose sa priličnim brojem predmeta, međutim, da cjelokupna dužina postupka od

pokretanja postupka do pravosnažne presude, kao i broj zaostalih predmeta pred nekim sudovima i dalje predstavljaju razlog za zabrinutost.

Sudovi su u izjašnjenjima dostavljenim Zaštitniku, kao razloge za dugo trajanje postupaka, i ove godine, u najvećem broju slučajeva navodili odsustvo sudećih sudija zbog bolovanja, prestanka funkcije, promjene sudećeg sudije, ali i dugo trajanje sudskog vještačenja, neispunjenje procesnih uslova za održavanje ročišta zbog nemogućnosti da se uruči poziv za ročište, nedolazak stranki, nedolazak vještaka i dr. Prema praksi Evropskog suda, neki od ovih razloga, a posebno ponašanje stranaka u postupku, mogu biti prihvatljivi, a što sud, inače, treba da cijeni u svakom pojedinačnom slučaju.

U odnosu na primjenu pravanog sredstva - kontrolni zahtjev⁵⁸ u 2016. godini podnešeno je 248 kontrolnih zahtjeva⁵⁹. U odnosu na podnešene zahtjeve prethodnih godina - 115 u 2011., 268 u 2012., 56 u 2013., 310 u 2014. i 261 u 2015. godini, evidentan je rast u podnošenju kontrolnih zahtjeva od 2011. do 2014. godine. Međutim, u 2015. i 2016. godini bilježi se blagi pad broja korištenja ovog pravnog sredstva. Ovo može biti uzrokovano povećanim rastom ažurnosti sudova posljednjih godina i smanjenjem broja zaostalih predmeta (starijih od 3 godine).

U 2016. godini od ukupnog broja (248) podnešenih kontrolnih zahtjeva riješeno je 219⁶⁰. U 22 predmeta zahtjevi su usvojeni, a po 34 zahtjeva postupak je riješen obavještenjem stranke da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka, a po jednom zahtjevu stranka je obaviještena da je određen rok za preduzimanje procesnih radnji. Međutim, u velikom procentu - 77,4%, zahtjevi nisu usvojeni: u 5 slučajeva zahtjev je odbačen, u 12 slučajeva je odbijen kao očigledno neosnovan, u 112 odbijen kao neosnovan, a u 33 slučajeva zahtjevi su riješeni na drugi način.

Prema ovim podacima evidentno je da je mali broj zahtjeva koji su usvojeni, svega 10%, a da je u 15,5% zahtjeva stranka obaviještena da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka. Ipak, Evropski sud

58 Pravno sredstvo utvrđeno članom 3 stav 1 tačka 1 Zakona o zaštiti prava na pravično suđenje
59 Podaci Vrhovnog suda
60 Isto

je iznio stav u predmetima Vukelić protiv Crne Gore⁶¹ i Bujković protiv Crne Gore⁶² da “i pored slučajeva u kojima je ishod po kontrolnom zahtjevu prilično nejasan, Sud smatra da kontrolni zahtjev mora, kad god je dostupan u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, da se smatra djelotvornim pravnim lijekom shodno članu 35 stav 1 Konvencije, u odnosu na sve predstavke predate protiv Crne Gore, nakon 4. 09.2013. godine.”

Kada su u pitanju tužbe za pravično zadovoljenje⁶³, u 2016. godini podnešeno je 50⁶⁴ (25 u 2011., 65 u 2012., 45 u 2013., 53 u 2014. i 35 u 2015. godini), a odlučeno je po 48 tužbi. U 21 predmetu je utvrđena povreda prava i dosuđena je naknada. Tužba je odbačena u 18 slučajeva, u 8 predmeta tužbeni zahtjev je odbijen, dok je po jednoj tužbi odlučeno na drugi način.

Podaci pokazuju da je uspjeh stranaka po tužbi za pravično zadovoljenje gotovo polovičan (43,70%), ali značajno bolji u odnosu na uspjeh po kontrolnom zahtjevu. Međutim, Evropski sud je u presudi Vučeljić protiv Crne Gore⁶⁵, zauzeo stav da se tužba za pravično zadovoljenje može smatrati djelotvornim pravnim sredstvom od 17. novembra 2016. godine i da se pokazalo da se tim sredstvom može ostvariti adekvatna naknada za povredu prava na suđenje u razumnom roku.

Imajući u vidu stav Evropskog suda, u pogledu djelotvornosti kontrolnog zahtjeva i tužbe za pravično zadovoljenje, proizilazi da se korišćenjem ovih, zakonom ustanovljenim pravnih sredstva, može zaštititi pravo na suđenje u razumnom roku, na nacionalnom nivou, ne samo formalno, već i suštinski. S tim u vezi, Zaštitnik je preporučio da se stranke podstiču na aktivno učešće u postupku i korištenje sredstava za otklanjanje povreda prava na suđenje u razumnom roku, promovišu ova pravna sredstva i informišu građani o načinu kako mogu da ubrzaju sudski postupak i dobiju naknadu za pravično zadovoljenje, u slučaju da se utvrdi postojanje povrede ovog prava. U tom smislu, neophodna je kontinuirana edukacija sudija, a naročito predsjednika sudova kao i advokata.

61 Presuda Vukelić protiv Crne Gore, br.58258/09 od 04.juna 2013. godine, stav 85
62 Presuda Bujković protiv Crne Gore, br. 4008/08 od 10.marta 2015. godine, stav 26
63 Pravno sredstvo utvrđeno članom 3 stav 1 tačka 2 Zakona o zaštiti prava na pravično suđenje
64 Podaci Vrhovnog suda
65 Presuda Vučeljić protiv Crne Gore, br.59129/15 od 17.11.2016.godine, stav 30

Kada se radi o izvršavanju sudskih odluka, Zaštitnik je u dva slučaja našao da presude nisu izvršene, u jednom slučaju ni nakon 10 godina, a u drugom ni nakon četiri godine od dana pravosnažnosti. U oba slučaja utvrđena je povreda prava i dato je mišljenje sa preporukama Fondu PIO i Ministarstvu unutrašnjih poslova- Uprave policije. U mišljenjima je ukazano na stav Evropskog suda da, u smislu člana 1 Protokola br. 1 uz Evropsku Konvenciju, nemogućnost stranke da na vrijeme izdejstvuje izvršenje presude u svoju korist, predstavlja miješanje u pravo na mirno uživanje imovine, kao i da se neizvršenje sudskih odluka u razumnom roku posebno kvalifikuje kao povreda prava na pristup sudu, da je obaveza države da organizuje sistem i obezbijedi propise i uslove za efikasno izvršenje presuda bez nepotrebnog odlaganja. Blagovremenim izvršenjem sudskih presuda štiti se pravni poredak i jača povjerenje u pravosudni sistem.⁶⁶

I Evropska komisija u Izvještaju o napretku Crne Gore za 2016. godinu ukazuje da je izvršenje odluka u oblasti građanskog i upravnog prava i dalje problematično i da je, uprkos smanjenju broja predmeta zbog uvođenja sistema javnih izvršitelja 2014. godine, broj zaostalih predmeta, naročito kada je riječ o starim predmetima izvršenja, i dalje prekomjeran.

Zapažen je porast broja pritužbi u kojima su podnosioci, nezadovoljni sudskim odlukama, tražili od Zaštitnika da preispita zakonitost tih odluka (40) i da se uključi u sudski postupak, kroz davanje mišljenja o predmetu spora. U navedenim slučajevima, budući da zakonitost sudskih odluka i postupaka koji su im prethodili, mogu ocjenjivati samo sudovi više instance ili Ustavni sud, podnosioci pritužbi su upućivani na korišćenje redovnih ili vanrednih pravnih sredstava pred nadležnim sudovima i podnošenjem ustavne žalbe (u slučajevima u kojima ova sredstva nisu iskorištena i nisu protekli rokovi), ukazujući na ustavno načelo nezavisnosti i samostalnosti sudova.

Građani su se u tri (3) slučaja obratili Zaštitniku, pritužbom na dugo trajanje postupka po ustavnoj žalbi pred Ustavnim sudom Crne Gore. Po izjavljenim ustavnim žalbama u 2016. godini Ustavni sud je formirao

66 Presuda Burdov v. Russia, 7. maj 2002, st. 35 i Pini i drugi protiv Rumunije, br. 78028/01 i 78030/01, st. 174- 189

875 predmeta⁶⁷, što je 21% manje u odnosu na 2015. godinu, kada je broj predmeta iznosio 1109. Manji broj izjavljenih ustavnih žalbi, u poređenju sa ranijim periodom, Sud tumači boljim razumijevanjem instituta ustavne žalbe i pravilnijim shvatanjem kriterijuma dopuštenosti ustavne žalbe od strane jednog broja podnosilaca i njihovih punomoćnika, čemu su doprinijeli stavovi u odlukama po ustavnim žalbama, kao i instruktivno uputstvo za uređenje ustavne žalbe, objavljeno uz obrazac ustavne žalbe.

Međutim, iako postoje zakonska ograničenja za podnošenje ustavne žalbe, broj ustavnih žalbi je veliki. Takođe, Evropska komisija u Izvještaju o napretku za 2016. godinu konstatovala da efikasnost Ustavnog suda treba da se poboljša da bi se on mogao nositi i sa zaostalim predmetima i sa povećanim prilivom ustavnih žalbi i da bi mogao da rješava predmete u roku od 18 mjeseci, koji je propisan zakonom.

Primjer:

*I. Opis slučaja:*⁶⁸ *O.V. iz Podgorice, podnijela je pritužbu na rad Osnovnog suda u Podgorici, zbog odugovlačenja postupka i zloupotrebe procesnih ovlašćenja u dva parnična predmeta, navodeći: da se u obje parnice radi o radnom sporu koji traje od 2012. godine povodom otkaza istog Ugovora o radu i Aneksa ugovora o radu iz 2010. godine, na osnovu dvije različite odluke poslodavca; da je kao tužilja, u parničnom postupku pred Osnovnim sudom u Podgorici podnijela Zahtjev za spajanje ovih parnica, ali da je Sud, i pored urgencija, ignorisao ovaj zahtjev uskraćujući ovo procesno pravo podnositeljki pritužbe i da se tim povodom obraćala i Sudskom savjetu.*

Ishod slučaja: *Zaštitnik je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku i dao preporuku Osnovnom sudu u Podgorici da bez daljeg odlaganja, preduzme sve procesne radnje radi okončanja postupaka u parničnim predmetima. Takođe, Zaštitnik je ukazao da je prvostepeni sud u ovom slučaju mogao više pažnje posvetiti načelu procesne ekonomije koje obavezuje sudiju da u rukovođenju postupkom preduzima sve zakonom propisane radnje da se postupak završi u primjerenom roku i sa što manje troškova.*

67 Izvještaj o radu Ustavnog suda u 2016 godini, strana 5

68 http://www.ombudsman.co.me/docs/1486045747_02062016-preporuka-v.pdf

Kako je predstavljeni predmet posebno ilustrativan za način na koji je Zaštitnik, i pored ograničenog ovlaštenja u odnosu na rad sudova, ipak, a shodno ovlaštenju datom u članu 20 Zakona⁶⁹ našao načina da ukaže na propuste, a da ne pređe granicu svojih ovlaštenja, citiramo kompletnu Zaključnu ocjenu:

“5. Zaključna ocjena⁷⁰

Na osnovu sprovedenog ispitnog postupka, Zaštitnik je utvrdio da je, podnositeljka pritužbe, X.Y. pokrenula dva parnična postupka pred Osnovnim sudom u Podgorici radi poništenja Rješenja o otkazu ugovora o radu br. 948/12 (P.br. 2779/15 - pokrenuta 29.03.2012.) i radi poništenja nezakonite Odluke o prestanku radnog odnosa, zbog otkaza istog ugovora o radu br. 948/12, od strane poslodavca broj 93/HR od 04.03.2015. godine i radi naknade matrijalne štete (P.br. 1102/15 - pokrenuta 11.03.2015.), a da je dana 11.09.2015. godine podnijela zahtjev za spajanje navedenih parničnih postupaka. Osnovni sud u Podgorici je nakon šest mjeseci (tek nakon obraćanja Zaštitnika), dana 16.03.2016. godine, donio rješenje broj P.br. 2779/15, kojim se odbija zahtjev za spajanje parnica, kao neosnovan.

Kod ovakvog stanja stvari, Zaštitnik je mišljenja da je odlučivanje o zahtjevu za spajanje postupaka i nezakazivanja glavne rasprave u trajanju od šest mjeseci predugo i da predstavlja povredu prava na suđenje u razumnom roku.

U ovom slučaju sud je morao imati u vidu da je u pitanju radni spor koji se rješava po hitnom postupku i voditi računa o rokovima za sprovođenje procesnih radnji. U skladu sa članom 434 Zakona o parničnom postupku⁷¹, u sporovima iz radnih odnosa koje pokreće zaposleni protiv odluke o prestanku ugovora o radu, ročište za glavnu raspravu mora se održati u roku od 30 dana od dana održavanja pripremnog ročišta, a postupak pred prvostepenim sudom mora se okončati u roku od šest mjeseci od dana podnošenja tužbe.

⁶⁹ “Zaštitnik/ca u vršenju svoje funkcije djeluje na način što: ukazuje, upozorava, kritikuje, predlaže ili preporučuje”

⁷⁰ http://www.ombudsman.co.me/docs/1486045747_02062016-preporuka-v.pdf

⁷¹ Sl. list RCG”, br. 22/2004, 28/2005 - odluka US i 76/2006 i “Sl. list CG”, br. 47/2015 - dr. zakon, 48/2015, 51/2017, 75/2017 - odluka US, 62/2018 - odluka US, 34/2019 i 42/2019 - ispr.)

Kada je u pitanju praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), u smislu člana 6 stav 1 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i sloboda predmeti radnog prava spadaju u dio „građanskih prava“ i nadležni organi se smatraju odgovornim u slučaju kada se odlaganje može pripisati njihovim administrativnim ili pravosudnim sistemima. Nadležni organi su odgovorni za kašnjenja u radu građanskih i upravnih sudova zbog vršenja „proceduralnih radnji čisto rutinskog karaktera“⁷², zakazivanja ročišta u sudu⁷³, čak i u slučajevima gdje dužina trajanja pojedinih faza postupka, posmatranih pojedinačno, ne traje neopravdano dugo, ali se cjelokupno trajanje postupka može smatrati kao predugo i da ne ispunjava zahtjev razumnog roka⁷⁴. U procjeni da li je neko kašnjenje bilo opravdano, ESLJP takođe uzima u obzir i značaj parnice⁷⁵ i smatra da je potrebna posebna ekspeditivnost u slučajevima koji se tiču, inter alia, zapošljavanja⁷⁶.

Djelotvorno rješavanje radnih sporova zahtijeva sveobuhvatan i proaktivan pristup upravljanju predmetom i takav pristup mora obuhvatiti sve faze postupka, počev od dana podnošenja tužbe do konačnog rješavanja predmeta. Ovakav pristup predmetima, posebno onim koji se smatraju hitnim, od presudnog je značaja za jačanje vladavine prava i povjerenja u crnogorsko pravosuđe.

Što se tiče dijela pritužbe koji se odnosi na zloupotrebu procesnih ovlašćenja sudeće sudije, kada je u pitanju odluka o spajanju postupaka, Zaštitnik ukazuje da, shodno članu 292 Zakona o parničnom postupku, spajanje parnica, radi zajedničkog raspravljanja pred istim sudom nije obavezno, već se parnice mogu spojiti kad za to postoje razlozi cjelishodnosti.

S obzirom da je Sud odlučio po predlogu za spajanje postupaka, a polazeći od načela iz člana 118 stav 1 Ustava Crne Gore o samostalnosti i nezavisnosti suda, ukazujemo da Zaštitnik nije ovlašćen da mijenja, ukuda ili poništava akte organa i nema ovlašćenja u odnosu na rad sudova, osim da postupa po pritužbama koje se odnose na slučajeve odugovlačenja postupka, zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka.

⁷² Guincho protiv Portugala, presuda ESLJP od 10. jula 1984.

⁷³ Koning protiv Njemačke, presuda ESLJP od 28. juna 1978.

⁷⁴ Uhl protiv Njemačke, presuda ESLJP od 10. februara 2005.

⁷⁵ Frydender protiv Francuske, presuda ESLJP od 27. juna 2000.

⁷⁶ Buchhols protiv Njemačke, presuda ESLJP od 6. maja 1981.

Međutim, imajući u vidu svoj ukupni mandat iz člana 81 Ustava Crne Gore, Zaštitnik primjećuje da je sud u ovom slučaju mogao više pažnje posvetiti načelu procesne ekonomije, posebno imajući u vidu da protiv rješenja o spajanju postupka nije dozvoljena posebna žalba i da nezadovoljna stranka nema mogućnost preispitivanja ove odluke od strane više instance, sve do donošenja prvostepene odluke. Uvidom u pribavljenu dokumentaciju, zapaža se da se u konkretnom slučaju radi o istovjetnim strankama u postupku i o istom pravnom osnovu. Naime, u oba parnična postupka radi se o otkazu istog Ugovora o radu broj 44/HR od 01.04.2010. godine i Aneksa ugovora o radu br. 150/HR od 22.12.2010. godine, po osnovu dvije različite odluke poslodavca, sa istim činjeničnim i dokaznim osnovom.

Načelo procesne ekonomije iskazano u članu 11 Zakona o parničnom postupku ukazuje na to da sudija u rukovođenju postupkom treba da preduzima sve zakonom propisane radnje da se postupak završi u primjerenom roku i sa što manje troškova, a pri tom, vodeći računa da svojim ponašanjem ne podstiče sumnju ili na drugi način narušava poverenje u sud i njegovu objektivnost što je, svakako, i u duhu sudijske etike i u skladu sa međunarodnim opšteprihvaćenim pravilima o ponašanju sudije.

Polazeći od navedenog, kao i činjenice da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori ustanovljena radi zaštite ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, daje sljedeću

PREPORUKU

da Osnovni sud u Podgorici:

bez daljeg odlaganja, preduzme neophodne mjere radi okončanja postupaka u parničnim predmetima P.br.2779/15 (prethodni upisnici P.br.1403/12, P.br.1726/13, P.br. 3399/14) i P.br.1102/15.

Osnovni sud u Podgorici je dužan da, po isteku roka od 30 dana od dana prijema ove preporuke, dostavi izvještaj Zaštitniku ljudskih prava i sloboda o preduzetim radnjama i mjerama na izvršenju ove preporuke.”

Nakon prijema ovog Mišljenja, Osnovni sud u Podgorici je, u ostavljenom roku, dostavio izvještaj Zaštitniku, u kojem ga je obavijestio da je sudeća sudija sama zatražila svoje izuzeće, ”pa su se stekli uslovi za spajanje predmetnih parnica”.

Primjeri:

2. Opis slučaja: ⁷⁷ S.N. iz Grafinga- SR Njemačka, podnio je pritužbu na rad Osnovnog suda u Kotoru i Višeg suda u Podgorici, zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku u predmetu P.br.XX. navodeći: da se pred Osnovnim sudom u Kotoru i Višim sudom u Podgorici 15 godina vodi parnični postupak i da se predmet treći put nalazi u Višem sudu, zbog odlučivanja po žalbi od dana 16.06.2015. godine.

Ishod slučaja: Zaštitnik je utvrdio da je postupanjem Osnovnog suda u Kotoru, podnosiocu pritužbe, povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku. Naime, Osnovni sud u Kotoru je u navedenom predmetu odlučivao tri puta i pored donesenih odluka, postupak je u cijelini dugo trajao, zbog čega je Zaštitnik dao preporuku Osnovnom sudu u Kotoru da bez daljeg odlaganja, preduzme sve procesne radnje radi okončanja postupka u parničnom predmetu P.br. XX.

3. Opis slučaja: ⁷⁸ M.S. je podnio pritužbu na rad Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije, zbog neizvršavanja tri pravosnažne sudske odluke Osnovnog suda u Plavu, kojima mu je utvrđeno pravo na naknadu za odvojeni život i putne troškove, navodeći: da se već četiri godine neizvršavaju sudske odluke; da se više puta obraćao Ministarstvu unutrašnjih poslova i dostavljao Informaciju o nesprovođenju pravosnažnih sudskih odluka, ali da nikada nije dobio nikakav odgovor od ministarstva.

Ishod slučaja: Zaštitnik je u konkretnom slučaju utvrdio povredu prava, odnosno da je pritužba M.S. osnovana i da Ministarstvo unutrašnjih poslova

77 http://www.ombudsman.co.me/docs/1486131288_06072016-preporuka-sn.pdf

78 http://www.ombudsman.co.me/docs/1486131779_27122016-preporuka-ms.pdf

– *Uprava policije nije postupilo po pravosnažnim presudama Osnovnog suda u Plavu, i dao preporuku Ministarstvu unutrašnjih poslova i Upravi policije da bez daljeg odlaganja, postupe po pravosnažnim presudama Osnovnog suda u Plavu i da u budućem postupanju, u skladu sa članom 57 Ustava Crne Gore, odgovaraju građanima na njihova obraćanja.*

Više od dvadeset predmeta odnosilo se na postupanje pravosudnih organa u brakorazvodnim sporovima i sporovima radi vršenja roditeljskog prava, postupcima u kojima se uređuju lični odnosi i u vezi izdržavanja djece. Primjena načela hitnosti je prioritetan u ovim postupcima, jer je efikasno i brzo postupanje od pozitivnog uticaja na rješavanje konfliktnih porodičnih odnosa i dalji razvoj djeteta. U pritužbama je ukazivano na dugo trajanje postupka radi razvoda i vršenja roditeljskog prava, donošenje odluke o privremenoj mjeri i nepostupanje po pravosnažnoj odluci radi predaje djeteta. U nekoliko slučajeva, ustanovljeno je da cjelokupni postupak u vezi sa izvršenjem – predajom djeteta, relativno dugo traje, i da je došlo do povrede prava djeteta. U ovim predmetima dato je Mišljenje sa preporukom nadležnim sudovima da postupak izvršenja sprovede bez odlaganja.

Najčešći problemi koji otežavaju položaj djeteta u brakorazvodnim sporovima su nepostojanje privremene mjere kojom se određuje s kojim će roditeljem dijete živjeti, o načinu ostvarivanja ličnih odnosa djeteta i roditelja s kojim dijete ne živi, o visini izdržavanja djeteta i sl. Pblem nekada predstavljaju i neprecizne izreke odluka o načinu ostvarivanja ličnih odnosa djeteta i roditelja, koje pogoduju drugom roditelju, da na razne načine izbjegava da postupi po odluci.

Takođe, zapaženo je da postoji problem sprovođenja sudskih odluka kojima je uređen način održavanja ličnih odnosa djeteta i roditelja sa kojim ne živi i da se sve češće pojavljuje problem nadležnosti. Naime, neki sudovi se oglašavaju nenadležnim za sprovođenje izvršenja, a istovremeno i centri za socijalni, što ima za posledicu da se pravosnažne sudske odluke ne izvršavaju. Bilo je i slučajeva da je zbog ovog negativnog sukoba nadležnosti pokrenut i postupak pred Ustavnim sudom.

Takođe, primijećeno je da su, u pojedinim slučajevima, sudovi sprovodili ove odluke o kontaktu sa drugim roditeljem i nijesu se oglašili nenadležnim. Ovo ukazuje da je praksa sudova neujednačena, što nije dobro i prihvatljivo jer doprinosi pravnoj nesigurnosti.

U takvoj situaciji najviše su pogođena djeca, jer izgubljeno vrijeme za koje se dijete ne viđa sa jednim roditeljem, nije u njegovom najboljem interesu. S obzirom da podnosioci u ovim pritužbama ukazuju na nemogućnost susreta sa svojim djetetom, jedini način za ostvarivanje ovog prava djeteta je prinudno izvršenje, na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Primjeri:

Opis slučaja: ⁷⁹ *Pritužbom na rad Centra za socijalni rad žalila se majka zbog nemogućnosti da ostvari kontakt sa svojim sinom koji ima 10 godina i koji je nakon sporazumnog razvoda braka, ostao da živi kod oca. Istakla je da par godina živi i radi u drugoj državi, da povremeno dolazi radi kontaktiranja sa djetetom, da su zbog nedovoljne saradnje bivšeg supruga kontakti otežani, a da u poslednje vrijeme ne uspijeva da ostvari ni usmeni kontakt sa sinom (telefonom).*

Ishod postupka: *Utvrđeno je da je pritužba osnovana i da poremećeni odnosi koji u konkretnom slučaju postoje između podnositeljke pritužbe i njenog bivšeg supruga i njihovi suprotstavljeni interesi, ne mogu biti opravdanje za nepreduzimanje mjera od strane nadležnog centra za socijalni rad. Stoga je preporučeno da centar preduzme sve potrebne radnje i mjere u cilju izvršenja sudske odluke i uspostavljanja ličnih odnosa između dječaka i njegove majke – podnositeljke pritužbe, u skladu sa odlukom suda.*

Opis slučaja: ⁸⁰ *Majka dvoje djece žalila se na centar za socijalni rad, zbog nemogućnosti da ostvari kontakt sa svojom djecom koja nakon fiktivnog prekida porodične zajednice, žive sa ocem. Istakla je da već par godina ne uspijeva da ostvari viđenje sa djecom i pored sudske odluke, jer to njihov otac sprječava.*

79 Mišljenje se može naći na sajtu www.ombudsman.co.me

80 Mišljenje se može naći na sajtu www.ombudsman.co.me

Ishod postupka: Zaštitnik je dao Mišljenje sa preporukom nadležnom centru da bez odlaganja preduzme sve potrebne mjere i radnje u cilju uspostavljanja ličnih odnosa između podnositeljke pritužbe i njene djece i da kao organ starateljstva, koristi zakonska ovlašćenja u pogledu vršenja nadzora nad roditeljskim pravom u situaciji kada se djeci onemogućava održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi.

Zaštitnik je podsjetio, a na što je i ranije ukazivano, da je neophodno unapređivati praksu sudova u dijelu koji se odnosi na procjenu sposobnosti djeteta da učestvuje u postupku kojim se odlučuje o njegovim pravima, kao i omogućiti iznošenje mišljenja djeteta na njemu prilagođen način.

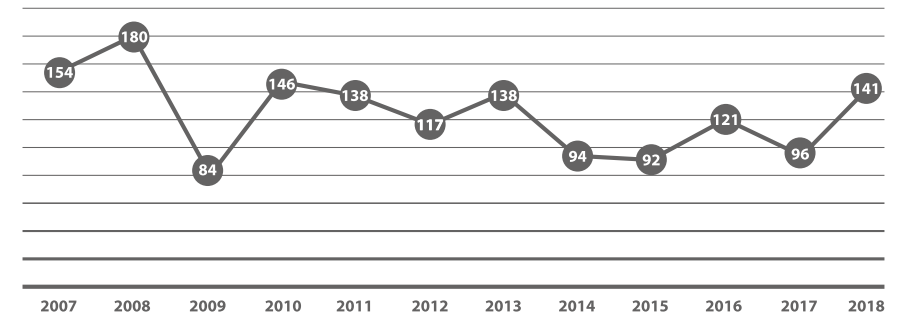
U 2017. godini primljeno je 96 pritužbi na rad sudova i to: Ustavnog suda šest (6), a na rad redovnih sudova 90, što predstavlja 11,20 % od ukupnog broja primljenih pritužbi. U poređenju sa predhodnom godinom broj pritužbi na redovne sudove je manji za 23,7%. Postupak je okončan u 92 predmeta, a tri (3) su prenešena u tekuću godinu.

Postupajući po pritužbama utvrđeno je: da u 21 slučaju nije bilo povrede prava, u 21 slučaju Zaštitnik nije bio ovlašćen za preispitivanje zakonitosti sudskih odluka, u devet (9) slučajeva utvrđena je povreda prava, koja je otklonjena u toku postupka, a u 12 slučajeva, takođe je utvrđena povreda prava i dato mišljenje sa preporukama. U pet (5) predmeta podnosilac pritužbe nije sarađivao i pritužbu nije dopunio u ostavljenom roku, a ni nakon toga, u jednom (1) slučaju podnosilac je povukao pritužbu, u tri (3) slučaja pritužba je ponovljena, a nisu dostavljeni novi dokazi, u dva (2) slučaja stranke su zahtjevale da ih Zaštitnik zastupa u postupku, u šest (6) predmeta podnosilac pritužbe je bio upućen na korišćenje drugih pravnih sredstava, jer je ocijenjeno da je to efikasnije.

U jednom (1) predmetu nakon podnošenja pritužbe pokrenut je sudski postupak, u tri (3) slučaja Zaštitnik nije bio nadležan da postupa, jedan (1) predmet se odnosio na državne organe koji se ne nalaze u CG, u jednom (1) slučaju predmet je okončan spajanjem sa predmetom iz oblasti zaštite dječijih prava (utvrđeno je da nema povrede prava), četiri (4) predmeta su okončana

ukazivanjem, jedan (1) predmet je riješen na drugi način (pružanjem pravnog savjeta) i u jednom (1) slučaju nisu bila iscrpljena druga pravna sredstva.

Na grafikonu je predstavljen broj pritužbi na rad sudova u proteklih desetak godina.

Kao što grafikon pokazuje, broj pritužbi na rad sudova varirao iz godine u godinu, od najviše 180 koliko je podnijeto 2008. godine do najmanje 84, koliko je podnijeto 2009. godine. Broj pritužbi svakako ne odražava pravo stanje u pravosuđu, posebno imajući u vidu da je Zakonom⁸¹, mandat Zaštitnika u odnosu na rad sudova ograničen na slučajeve odugovlačenja sudskog postupka, zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka.

Međutim, i pored ograničenog mandata u odnosu na rad sudova, Zaštitnik je u više slučajeva dao mišljenje u kojima je primijetio određene propuste, ne zalazeći u meritum sudske odluke, poštujući nezavisnost i samostalnost suda. S tim u vezi, građani su prepoznali značaj mišljenja Zaštitnika, pa mu se obraćaju, kako bi imali podršku u parnici za naknadu štete, u postupku po ustavnoj žalbi kod Ustavnog suda i eventualno, uz predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, obzirom da se Evropski sud, redovno u svojim odlukama poziva na mišljenje Ombudsmana.

Po svom sadržaju i strukturi pritužbe na rad sudova i u ovoj godini najvećim dijelom su se odnosile na povredu prava na pravično suđenje u razumnom

81

Zakon o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore

roku. Podnosioci su se žalili na neopravdano dugo trajanje sudskog postupka, zatim na sporo izvršavanje sudskih odluka ili njihovo neizvršavanje, a rijeđe na zloupotrebu procesnih ovlašćenja. Što se tiče vrste postupka, pritužbe su se u najvećem broju odnosile na parnični postupak, u manjem broju na krivični, izvršni i stečajni postupak.

Pritužbe na rad redovnih sudova su se odnosile na: osnovne sudove (54), više sudove (19), Upravni sud šest (6), sudove za prekršaje pet (5), Viši sud za prekršaje jedna (1), Vrhovni sud Crne Gore (2) i na Privredni sud (1). Od osnovnih sudova najviše pritužbi bilo je na rad Osnovnih sudova u Podgorici, Baru i Nikšiću.

U više slučajeva podnosioci pritužbe su izražavali nezadovoljstvo sudskim odlukama, tražeći od Zaštitnika da se uključi u sudski postupak ili da preispita zakonitost sudskih odluka. U ovim slučajevima podnosioci su upućivani na mogućnost korišćenja redovnih ili vanrednih pravnih lijekova, uz ukazivanje na ustavno načelo samostalnosti i nezavisnosti sudova i da zakonitost sudske odluke mogu preispitivati samo sudovi više instance.

Primjeri:

-N.V.O.U.A.R.D.⁸² iz Podgorice, pritužbom su se žalili na rad Vlade Crne Gore, Zastupnika Crne Gore pred sudom u Strazburu i AOD "Prelević", navodeći da im je neizvršenjem pravosnažnih sudskih presuda povrijeđeno pravo na pravično suđenje i pravo na mirno uživanje imovine jer povjerioci nijesu naplatili svoje potraživanje.

Zaštitnik je utvrdio povredu prava na pravično suđenje iz čl. 6 st 1 Evropske konvencije, jer je od dana donošenja Rješenja o izvršenju I br. XX od 05.06.2006. godine prošlo više od 11 godina.

-Z.V.⁸³ se pritužbom žalio na rad Ministarstva finansija, zbog neizvršavanja pravosnažnih sudskih odluka, Vrhovnog suda Crne Gore, za pravično zadovoljenje, na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku.

82 Mišljenje je dostupno na http://www.ombudsman.co.me/docs/1516091876_04122018-preporuka-dakic.pdf

83 Mišljenje je dostupno na http://www.ombudsman.co.me/docs/1517295487_29122017-preporuka-mf.pdf

Zaštitnik je utvrdio da je pritužba osnovana i da su njegova ljudska prava povrijeđena zbog neizvršavanja sudske odluke i uskraćivanja prava na odgovor.

I za ovaj period Zaštitnik je ukazao na dugo trajanje sudskih postupaka za koje je propisano hitno postupanje. Ovakvo postupanje u hitnim predmetima stvara kod građana nepovjerenje i zabrinutost, posebno kada su u pitanju sporovi u kojima su učesnici maloljetnici, koji se tiču porodičnih odnosa, zasnivanja ili prestanka radnog odnosa, sporovi povodom ostvarivanja prava na zaradu i druga primanja. Sudovi bi trebali više pažnje obratiti na postupanje u hitnim predmetima i odrediti prioritarno postupanje sudija, jer neki od takvih predmeta traju i po nekoliko godina. Adekvatno upravljanje sudovima direktno utiče na efikasnost sudskih postupaka, u čemu je posebna uloga predsjednika/ca sudova.

U svojim izjašnjenjima sudovi su kao razloge za dugo trajanje postupaka u najvećem broju slučajeva navodili iste razloge kao i ranije - odsustvo sudećih sudija zbog bolovanja, prestanka funkcije, promjene sudećeg sudije, dugo trajanje sudskog vještačenja, neispunjenja procesnih uslova za održavanje ročišta zbog nemogućnosti da se uruči poziv za ročište, nedolazak stranki, vještaka i dr. Međutim, kada su u pitanju neki od navedenih razloga, bolja organizacija, svakako, može uticati u pozitivnom smislu i u krajnjem na dužinu trajanja cjelokupnog postupka.

Obzirom da se najveći broj pritužbi odnosi na odugovlačenje postupka, neophodno je više promovisati sredstva utvrđena Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, posebno imajući u vidu da se ovim zakonom ostvaruje sudska zaštita ovog prava i da se navršilo 10 godina od početka primjene Zakona. Međutim, i pored dugogodišnje primjene Zakona i stava Evropskog suda⁸⁴ o djelotvornosti ovih sredstava, Zaštitnik u postupanju po pritužbama, zapaža da se još uvijek nedovoljno koriste i ako je u 2017. godini podneseno više kontrolnih zahtjeva nego u prethodnim godinama - 354⁸⁵ (268 u 2012, 56 u 2013, 310 u 2014, 261 u 2015, 248 u 2016. godini).

84 Presuda Vukelić protiv Crne Gore, br.58258/09 od 04. juna 2013. godine, stav 85, presuda Bujković protiv Crne Gore, br. 4008/08 od 10. marta 2015. godine, stav 26 i presuda Vučeljić protiv Crne Gore, br.59129/15 od 17.11.2016. godine, stav 30

85 Prema podacima Sudskog savjeta

Od ukupnog broja (354) kontrolnih zahtjeva⁸⁶ riješeno je 344, od čega je 21 odbačeno zbog neuređenja kontrolnog zahtjeva čl 13, sedam (7) odbijeno kao očigledno neosnovani, 14, 149 odbijeno kao neosnovani član 16, 39 je riješeno na drugi način, a 23 kontrolna zahtjeva su povučena. U osam (8) predmeta zahtjevi su usvojeni, u 75 zahtjeva postupak je okončan obavještenjem stranci da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka, a 22 kontrolna zahtjeva stranka je obaviještena da je određen rok za preduzimanje procesnih radnji zbog neopravdanog odugovlačenja postupka. Na kraju godine ostalo je 10 neriješenih zahtjeva.

Prema podacima evidentno je da je mali broj usvojenih zahtjeva, svega 2,26%, a da je u 21,18% zahtjeva stranka obaviještena da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka. Ostaje činjenica da je i dalje veoma mali uspjeh građana koji su podnosili kontrolne zahtjeve.

Kada su u pitanju tužbe za pravično zadovoljenje, Vrhovni sud Crne Gore je u 2017. godini primio 48 tužbi (65 u 2012, 45 u 2013, 53 u 2014, 35 u 2015 i 50 u 2016. godini), a ukupno ih je u radu imao 54. Utvrđena je povreda prava i dosuđena naknada u 29 predmeta, tužba je odbačena u pet (5) + šest (6) slučajeva, a u devet (9) predmeta tužbeni zahtjev je odbijen, dok je po dvije (2) tužbe odlučeno na drugi način. Podaci govore da je i dalje uspjeh stranaka po tužbi za pravično zadovoljenje polovičan (56,8%), ali znatno veći nego kod kontrolnih zahtjeva.⁸⁷

U predmetima u kojima je Zaštitnik utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku, stranke nisu koristile pravna sredstava za otklanjanje povreda prava na suđenje u razumnom roku, a bilo je i slučajeva da je kontrolni zahtjev odbijen kao neosnovan. U najvećem broju slučajeva građani nisu bili upoznati sa mogućnostima za ubrzanje postupka, niti su im te mogućnosti predočili njihovi zastupnici. Postupak kod Zaštitnika je iskorišten i da se stranke poduče o zakonskim mogućnostima i pravnim sredstvima koji im stoje na raspolaganju, u slučajevima odugovlačenja sudskog postupka.

86 Podaci Sudskog savjeta

87 Presuda Vučeljić protiv Crne Gore, br. 59129/15, stav 30

Imajući u vidu navedeno, Zaštitnik smatra da predsjednici sudova treba da preispitaju praksu odlučivanja o kontrolnim zahtjevima i obezbijede da u svakom slučaju u kome prihvate kontrolni zahtjev, to stvarno i dovede do ubrzanja postupka. U tom smislu neophodno je nastaviti edukaciju predsjednika sudova, sudija, ali i advokata. Takođe, neophodno je promovisati navedena pravna sredstava i informisati građane kako mogu ubrzati sudski postupak i dobiti naknadu za pravično zadovoljenje, u slučaju postojanja povrede prava na suđenje u razumnom roku.

I u 2017. godini građani su se u pritužbama Zaštitniku, žalili na dugo trajanje postupka, po ustavnoj žalbi, pred Ustavnim sudom Crne Gore.

Primljeno je ukupno 937⁸⁸ ustavnih žalbi, od čega je u 83 slučajeva donijeta odluka o usvajanju ustavne žalbe i ukidanju osporenog akta, u 611 slučajeva žalba je odbijena, u 231 slučaju žalbe su odbačene, a u 12 slučajeva je obustavljen postupak.

Imajući u vidu da je 1269 predmeta po ustavnim žalbama prenešeno za rad u 2017. godinu, a da je na kraju godine ostala neriješena 1261 ustavnih žalba, odnosno ukupno 1404 svih predmeta, Zaštitnik ukazuje da Ustavni sud treba da uloži dodatne napore u cilju smanjenja broja neriješenih predmeta. Ovo imajući u vidu da svaki učesnik u postupku pred Ustavnim sudom očekuje da će njegova inicijativa, predlog ili ustavna žalba biti riješeni u zakonskom roku od 18. mjeseci, od pokretanja postupka. Blagovremeno postupanje Ustavnog suda Crne Gore po ustavnim žalbama, doprinijelo bi jačanju povjerenja građana u sudski sistem i uticalo na smanjenje broja predmeta protiv Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Tokom 2017. godine primljeno je 17 pritužbi na rad Državnog tužilaštva i to: osnovnih državnih tužilaštava (13) i na rad Specijalnog državnog tužilaštva (4). Pritužbe su se, u najvećem broju, odnosile na dugo trajanje postupka po prijavama i na neodgovaranje na zahtjeve kojima su se građani obraćali. Date su dvije preporuke za efikasno postupanje i dostavljanje pisanih odgovora strankama, kao i da ubuduće postupaju skladu sa čl. 57 Ustava Crne Gore, odnosno da odgovaraju građanima na njihova obraćanja.

88 Podaci Ustavnog suda

Ukazano je da tužilaštva treba više pažnje da posvete efikasnosti postupka i podsjetio na praksu Evropskog suda za ljudska prava, koji je, na osnovu člana 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda, utvrdio obavezu države da sprovede nezavisnu, efikasnu i djelotvornu istragu i kažnjavanje odgovornih⁸⁹.

U postupanju po pritužbama na rad Državnog tužilaštva, Zaštitnik je utvrdio: da u tri (3) slučaja nije bilo povrede prava, u jednom (1) nisu bila iscrpljena druga pravna sredstva, u tri (3) povreda je bila otklonjena u toku postupka, u dva (2) podnosilac pritužbe nije saradivao i pritužbu nije dopunio u ostavljenom roku, a ni nakon toga, u jednom (1) je podnosilac pritužbe povukao pritužbu, u jednom (1) nije bio ovlašćen za preispitivanje zakonitosti donešenih odluka, a u tri (3) je donio mišljenje sa preporukom, dok su tri (3) predmeta prenešena za rad u narednu godinu.

Primjer: Izvod iz Mišljenja br. 01-738/17-3 od 28.12.2017⁹⁰

”V Zaključna ocjena

Na osnovu sprovedenog ispitnog postupka, uvida u dokumentaciju i utvrđivanja relevantnih činjenica, Zaštitnik nalazi da je Uprava policije i Osnovno državno tužilaštvo u Pljevljima u postupku po dvije krivične prijave, postupalo u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonu o unutrašnjim poslovima⁹¹.

Nasuprot navedenom, u postupku po trećoj krivičnoj prijavi utvrđeno je da faza postupka od podnošenja krivične prijave, 15.11.2015. godine i nakon što je 19.11.2015. godine, od CB Pljevlja zahtijevano otkrivanje počinioca, traje dvije godine, i da u tom periodu nisu preduzete konkretne radnje i mjere od strane tužilaštva na prikupljanju dokaza i otkrivanju učinioca predmetnog krivičnog djela. Ustavom je određeno da je Državno tužilaštvo jedinstven i samostalan državni organ koji vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih

89 Presude ESLJP - Mikheyev protiv Rusije, 26 januar 2006, stavovi 108-110

Jašar protiv Bivše jugoslovenske Republike Makedonije, stavovi 56-57, 15. februar 2007.

Siništaj i drugi protiv Crne Gore, 24. novembar 2011. stavovi 144-145

90 Mišljenje dostupno na: http://www.ombudsman.co.me/docs/1517495487_28122017-preporuka-br.pdf

91 “Sl. list CG”, br. 44/2012, 36/2013, 1/2015 i 87/2018

djela, pa samim tim ono mora sprovoditi konkretne radnje na otkrivanju učinilaca krivičnih djela i davati jasne instrukcije policiji u vezi sa tokom postupka izviđaja i istrage, kako bi postupak otkrivanja učinilaca krivičnih djela i prikupljanja dokaza bio efikasan i uspješno okončan.

Predhodno navedene činjenice ukazuju na neopravdano dugo trajanje postupka, posebno imajući u vidu da je članom 256a stav 1 i 2 Zakonika o krivičnom postupku, propisano da je državni tužilac kome je predmet dodijeljen u rad dužan da donese odluku, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema predmeta, a izuzetno, u složenim predmetima zbog obima, činjeničnih ili pravnih pitanja, odluka se mora donijeti najkasnije u roku od šest mjeseci. Naime, navedeni zakonski rokovi su instruktivni, jer istekom roka od šest mjeseci od pokretanja istrage ne nastupaju pravne posljedice u smislu nemogućnosti vođenja dalje istrage. Međutim, Zaštitnik smatra da je tužilaštvo dužno da vodi računa o ukupnom trajanju postupka, a u ovom predmetu ukupno trajanje postupka smatra se predugo, jer je od dana kada je podnijeta krivična prijava prošlo dvije godine i takvo postupanje ne ispunjava zahtev razumnog roka.

Kada je u pitanju praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLjP), Zaštitnik je uzeo u obzir stav suda, da član 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i sloboda, zahtjeva da se predmeti riješe u razumnom roku. ESLjP smatra da ovaj zahtev „naglašava značaj izvršenja pravde bez odlaganja, koje bi moglo da ugrozi njenu efikasnost i kredibilitet.“⁹²

U svojoj praksi Evropski sud za ljudska prava, na osnovu člana 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda utvrdio je obavezu države da sprovede nezavisnu, efikasnu i djelotvornu istragu. Sud konstatuje da nepostojanje zaključaka u datim istragama ne znači, samo po sebi, da je istraga bila nedjelotvorna, jer ne mora svaka istraga da bude nužno uspješna i da dođe do zaključka koji se poklapa sa prikazom događaja koji je dao tužilac, međutim, ona treba da bude takva da može da dovede do utvrđivanja činjenica i predmeta i da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih. Stoga, sud zaključuje da istraga mora biti detaljna, brza i nezavisna.⁹³

92 H protiv Francuske, presuda ESLjP od 24. oktobra 1989. godine, stav 58

93 Presude ESLJP - Mikheyev protiv Rusije, 26 januar 2006. godine, stavovi 108-110

Polazeći od navedenog, kao i činjenice da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori ustanovljena u cilju zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava i u cilju jačanja vladavine prava, a pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti, dajemo sljedeću

P R E P O R U K U

Osnovnom državnom tužilaštvu u Pljevljima da:

- bez daljeg odlaganja, preduzme sve procesne radnje radi okončanja postupaka po krivičnoj prijavi u predmetu -Ktn.br:64/15 od 15.11.2015. godine.

Osnovno državno tužilaštvo u Pljevljima je dužno je da u roku od 30 dana od dana prijema ovog mišljenja dostavi izvještaj Zaštitniku o preduzetim radnjama i mjerama na izvršenju preporuke.”

Kada su u pitanju pritužbe koje se tiču prava djeteta, Zaštitnik je u radu imao pritužbe koje se odnose na: neizvršavanje pravosnažnih sudskih odluka u porodičnopravnim odnosima⁹⁴, dugo trajanje postupaka pred sudom u predmetima odlučivanja o starateljstvu i povjeravanju djece, kao i o načinu kontaktiranja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, naplaćivanja alimentacije i dr.

Rezultati postupanja u ovim predmetima ukazuju da sudovi još uvijek na pravi način ne prepoznaju važnost uloge koju dijete ima u porodičnopravnim sporovima. Imajući u vidu da Konvencija⁹⁵ djetetu daje mogućnosti da bude nosilac prava, ono treba da bude aktivan partner prilikom odlučivanja u situacijama koje na njega utiču i njega se tiču. Zaštitnik zapaža da je stepen poštovanja prava djeteta pred pravosudnim organima, u parnicama kojima se rješavaju porodični odnosi, i pored niza upućenih preporuka – nepromijenjen. Dijete još uvijek ne ostvaruje garantovana prava na adekvatan način, niti u postupku pred sudom ima položaj koji preporučuju prihvaćeni

94 Mišljenje Zaštitnika broj: 422/17-5, dostupno na http://www.ombudsman.co.me/docs/1511959321_20112017-preporuka-centri.pdf

95 Konvencija o pravima djeteta

međunarodni standardi. Na ovaj problem Zaštitnik je ukazivao i u ranijim izvještajima preporučujući da se interes djeteta stavlja na prvo mjesto, u svakom pojedinačnom slučaju.

Dijete nerijetko u sudskom postupku višestruko trpi jer je konstantno u središtu sukoba roditelja, izloženo manipulativnom djelovanju jednog ili oba roditelja, rijetko ima mogućnost da na pravi način izrazi svoje mišljenje i osjećanja (mišljenje djeteta najčešće uzima centar za socijalni rad, često u neprilagođenim uslovima i na osnovu površne procjene), nema obezbijedenu psihološku, niti pravnu pomoć i podršku (besplatna sudska pravna pomoć nije dostupna djeci i ograničena je samo na određenu kategoriju stanovništva – korisnike MOPa), trpi dugo trajanje postupka i izloženo je neizvjesnosti. Dugi vremenski period je lišeno podrške roditelja sa kojim ne živi i uskraćena mu je alimentacija, što se negativno odražava na kvalitet života i odrastanja i dr.

U radu je bilo i predmeta koji su se odnosili na dugotrajno neizvršenje pravosnažne sudske odluke. Ovakvim postupanjima suda se krši pravo na suđenje u razumnom roku i zanemaruje pravo djeteta da u svim postupcima koji ga se tiču, sve institucije, pa i sud, vode računa o njegovom najboljem interesu. Dugotrajne sudske postupke nužno prate i veoma konfliktni odnosi između roditelja (bivših supružnika) što se odražava na pravilan razvoj djece i dovodi do zanemarivanja roditeljskih dužnosti. Kada je u pitanju neizvršavanje sudske odluke, još uvijek je prisutan problem u nedovoljno jasnoj podjeli uloga između suda i nadležnog centra za socijalni rad. Stiče se utisak da ova dva organa prebacuju odgovornost između sebe, dok problematična situacija ostaje nepromijenjena. U nekim slučajevima prebacivanje odgovornosti traje dugo, a porodični odnosi se protokom vremena komplikuju, dječja osjećanja i opredjeljenja mijenjaju, tako da je izvršenje presude otežano ili je uopšte nije moguće sprovesti.

Zaštitnik je u svakom pojedinačnom slučaju postupao i uputio niz preporuka, kako centru za socijalni rad, tako i sudu⁹⁶. Takođe je podsjetio, na što je i ranije ukazivano, da je neophodno unaprjeđivati praksu sudova u dijelu koji

96 Mišljenje Zaštitnika broj: 01-267/17-3, dostupno na http://www.ombudsman.co.me/docs/1512048015_10102017-preporuka-bp.pdf

se odnosi na procjenu sposobnosti djeteta da učestvuje u postupku kojim se odlučuje o njegovim pravima, kao i omogućiti djetetu da iznese svoje mišljenje, na njemu prilagođen način.

U 2018. godini, Zaštitnik je primio 141 pritužbu koje su se odnosile na rad i postupanje sudova. U odnosu na prethodnu godinu broj primljenih pritužbi je veći za 31%. U najvećem broju pritužbe su se odnosile na parnični, izvršni i stečajni postupak, u manjem broju na krivični postupak i upravni spor. Podnosioci su se žalili na dugotrajnost sudskih postupaka i neizvršavanje sudskih odluka.

Pritužbe su se odnosile na rad: Ustavnog suda (9) i redovne sudove (132). Pritužbe na redovne sudove odnosile su se na: Vrhovni sud Crne Gore (4), Viši sud u Bijelom Polju (6), Viši sud u Podgorici (12), Privredni sud Crne Gore (14), Upravni sud Crne Gore (7), Sud za prekršaje Podgorica (2), Viši sud za prekršaje Crne Gore (2), Sud za prekršaje Bijelo Polje (1), Sud za prekršaje Bijelo Polje - Odjeljenje Žabljak (1) i na osnovne sudove (83). Ukupno je završeno 140 predmeta.

U postupcima po pritužbama utvrđeno je da: u 27 predmeta nema povrede prava, u 50 nije bio nadležan da postupa, pritužba se nije odnosila na državne i druge organe CG (1), podnijet zahtjev za preispitivanje zakonitosti sudske odluke (46), ostalo (3).

U 12 predmeta nije postupano iz zakonom utvrđenih razloga (nisu iscrpljena druga pravna sredstva (3), pritužba nije dopunjena u ostavljenom roku (4) i pritužba ponovljena a nijesu podnijeti novi dokazi (5), u 19 predmeta postupak je obustavljen (povreda otklonjena u toku postupka (13), podnosilac povukao pritužbu (1), podnosilac pritužbe preminuo (1) i nakon podnošenja pritužbe pokrenut sudski postupak (4).

U 8 predmeta dato je mišljenje sa preporukom, osam (8) predmeta je riješeno spajanjem, a u šest (6) ukazivanjem, u jednom (1) predmetu pokrenut je predlog za ocjenu ustavnosti i zakonitosti i u devet (9) predmeta podnosioci pritužbe su upućeni na druga pravna sredstva – na korišćenje redovnih ili drugih pravnih sredstava, jer je ocijenjeno da je to efikasniji način za otklanjanje povreda prava.

Broj podnijetih kontrolnih zahtjeva u 2018. godini je 346, riješenih je 336. Odbačeno je četiri (4) + šest (6) predmeta, odbijen kao očigledno neosnovana 15 predmeta, odbijen kao neosnovan 135 predmeta, na drugi način 23, usvojenih 20, obavještenje stranke da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka (čl.17) 120 predmeta, broj povučenih zahtjeva 14 predmeta, obavještenje stranke o određivanju roka za preduzimanje procesnih radnji zbog neopravdanog odugovlačenja postupka i odlučivanja u predmetima (čl.18) tri (3) predmeta, a 10 predmeta je ostalo neriješeno.

Zaštitnik primjećuje da postoji kontinuitet, ne i porast broja podnešenih kontrolnih zahtjeva, u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, evidentan je značajno povećan procenat broja zahtjeva koji su sudovi usvojili, kao i obavještenja stranaka da će se u roku od 4 mjeseca postupiti u predmetu ili donijeti odluka odnosno obavijestiti stranke o određivanju roka za preduzimanje procesnih radnji zbog neopravdanog odugovlačenja postupka i odlučivanja. Ukupan uspjeh građana u postupku po kontrolnom zahtjevu, po navedenom osnovu, iznosi 42,55%, što ukazuje da su sudovi preduzimali procesne mjere i radnje u cilju ubrzanja postupka i zaštite prava na suđenje u razumnom roku.

Kada je u pitanju pravno sredstvo tužba za pravično zadovoljenje Vrhovni sud Crne Gore je u 2018. godini primio 66 tužbi, što je za 27% više nego u prethodnoj godini, a u radu je bilo 69 predmeta. Povreda je utvrđena i dosuđena naknada u 28 predmeta, tužbeni zahtjev je odbijen u 12, tužba je odbačena u 11 slučajeva, dok je u 12 predmeta odlučeno na drugi način. Podaci pokazuju da je uspjeh u sporu po tužbi za pravično zadovoljenje iznosio 44,4%, što ukazuje da su građani u značajnom procentu ostarivali pravo na naknadu nematerijalne štete, zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku.

U predmetima u kojima su sudovi preduzimali mjere i radnje za ubrzanje postupka, otklanjajući povredu prava na koju su podnosioci ukazivali, postupak pred Zaštitnikom je obustavljen. U predmetima u kojima je Zaštitnik postupao i utvrdio odugovlačenje postupka povrede prava na suđenje u razumnom roku, stranke nijesu koristile pravo na kontrolni

zahtjev ili je zahtjev odbijen kao neosnovan. Zaštitnik je u tim predmetima dao preporuku nadležnim sudovima da preuzmu sve procesne radnje radi okončanja postupaka i donošenja odluke.⁹⁷

Primjer:

X.Y. ⁹⁸se žalila na rad Osnovnog suda u Herceg Novom u predmetu Rs.br.88/15-09 i navela da sud 3 godine, nakon vraćanja spisa predmeta iz Višeg suda u Podgorici, ne postupa i ne donosi odluku. Smatra da se takvim postupanjem suda neopravdano odugovlači sudski postupak, koji traje skoro 10 godina. Zaštitnik je ocijenio da faza postupka, nakon donošenja ukidnog rješenja Višeg suda u Podgorici Gž.br.1579/15-09 od 13.11. 2015. godine, neopravdano dugo traje. Utvrđena je povreda prava na suđenje u razumnom roku iz čl.6 Konvencije o ljudskim pravima i data preporuka Sudu da bez daljeg odlaganja preuzme sve procesne radnje radi okončanja postupaka i donošenja odluke u predmetu Rs.br.88/15-09.

U odnosu na zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, koja se odnosi na dugo trajanje postupka pred Ustavnim sudom, Vrhovni sud Crne Gore je 10.09.2018. godine donio Presudu TPZ br.26/18⁹⁹, u kojoj je utvrdio da tužilac ima pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, koja je eventualno nastala pred Ustavnim sudom Crne Gore u postupku po ustavnoj žalbi koju je podnio protiv rješenja Vrhovnog suda Crne Gore Už-Tpz.br.1/15 od 16.11.2015. godine, utvrdio povredu prava i tužiocu dosudio određenu naknadu, na koji način se oglasio nadležnim za odlučivanje u ovim postupcima i protiv Ustavnog suda.

Zaštitnik imovinsko pravnih interesa Crne Gore, izjašnjavajući se na tužbu podneskom Pz.br.1104/18 od 22.06.2018. godine, predložio je da se tužbeni zahtjev odbaci kao nedozvoljen. Smatrao je da tužiocu ne pripada pravo na pravna sredstva (kontrolni zahtjev i tužbu za pravično zadovoljenje) predviđena u čl.3 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i ukazao da pravo na pravna sredstva imaju stranke i umještač u građanskom sudskom postupku, stranka i zainteresovano lice u upravnom sporu, okrivljeni

97 http://www.ombudsman.co.me/docs/1552554443_31122018-preporuka-ko.pdf

98 http://www.ombudsman.co.me/docs/1552553868_23072018-preporuka-hn.pdf

99 Presuda dostupna na sajtu Vrhovnog suda, Odluke

i oštećeni u krivičnom postupku, ali ne i učesnik postupka u ustavnom-pravnom postupku.

Međutim, Vrhovni sud je naveo praksu Evropskog suda za ljudska prava koji je ”u više odluka zauzeo je stanovište da se obaveza država ugovornica da organizuju svoj pravosudni sistem na način da njihovi sudovi mogu ispuniti obavezu rješavanja predmeta u razumnom roku primjenjuje i na Ustavni sud (*Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava - Prvi odjel, konačna odluka o dopuštenosti u predmetu: Strahinja Đuričić protiv Hrvatske-2003, broj zahtjeva 67399/01*).” Ovaj stav Evropskog suda odnosi se na one ustavne procedure kojima su prethodile procedure pred redovnim sudovima i pravosnažno pred njima okončane. Međutim, Evropski sud za ljudska prava je išao i dalje i utvrdio da pred ustavnim sudovima može doći i do ”samostalne” povrede čl.6 st.1 Konvencije u njegovom građanskom aspektu, a to znači da do takve povrede može doći čak i kada postupku pred Ustavnim sudom nije prethodio postupak pred redovnim sudovima u kom smislu je jedino nužno da je riječ o ”građanskom pravu” u smislu čl.6 st.1 Konvencije. Vodeću presudu u tom smislu donijelo je veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Süßmann protiv Njemačke (1996)*. U tom predmetu, njemačka vlada je tvrdila da član 6 st.1 Konvencije nije primjenjiv na dužinu postupka pred Saveznim ustavnim sudom, ali je Evropski sud zauzeo suprotno stanovište, s tim što je prethodno sproveo test primjenjivosti člana 6 st.1 Konvencije, sa aspekta uticaja postupka pred Ustavnim sudom na ishod vezan za građanska prava i obaveze. U paragrafu 41 pomenute presude Evropski sud navodi: ”*sud podsjeća da postupci potpadaju pod domašaj člana 6 stav 1 konvencije..., čak i kad se provode pred Ustavnim sudom, ako je njihov ishod odlučujući za građanska prava i obaveze (vidjeti inter alia, presudu Kraska protiv Švajcarske od 19. aprija 1993....paragraf 26).*”

Ipak, Vrhovni sud je, nakon devet mjeseci promijenio stav, preispitujući ranije zauzet u navedoj presudi¹⁰⁰ i ”...zaključio da treba odstupiti od ranije prakse na način što će zaključiti da nije nadležan da rješava po tužbama zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku u ustavnosudskom postupku”¹⁰¹,

100 TPZ br.26/18

101 Odluka citirana na stranici: <https://fosmedia.me/infos/drustvo/potpuni-preokret-vrhovni-vise-nece->

te da građani naknadu štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku u ustavnosudskom postupku mogu ostvariti podnošenjem predstavke Evropskom sudu za ljudska prava.

U predmetima koji su se odnosili na neizvršenje pravosnažnih sudskih odluka, Zaštitnik je zapazio je da se, prilikom donošenja zaključka o izvršenju presude, sudovi nisu upuštali u date razloge i obazloženje pravosnažne presude, a što je od značaja za materijalno-pravni osnov izvršenja pravosnažne odluke tj. ostvarenje prava utvrđenog presudom. Takođe se primjećuje da su stranke, koje su već uspjele u sporu, iz tog razloga morale voditi novi parnični postupak, povodom iste stvari, što stvara dodatne troškove i pravnu neizvjesnost i nesigurnost u pogledu izvršenja presude i nakon ponovno, okončanog pravosnažnog postupka.

U odnosu na rad Državnog tužilaštva Primišlo je 27 pritužbi, a postupak je okončan u 26 predmeta. Postupajući po ovim pritužbama utvrđeno je da: u devet (9) slučajeva nije bilo povrede prava, u šest (6) je utvrđena povreda prava i donijeto mišljenje sa preporukom, u tri (3) slučaja povreda je otklonjena u toku postupka, u jednom (1) pritužba nije dopunjena u ostavljenom roku, u jednom (1) je pritužba ponovljena, a nijesu podnijeti novi dokazi, u dva je (2) traženo preispitivanje zakonitosti odluka, u dva (2) slučaja podnosilac je upućen na drugo pravno sredstvo, a dva (2) predmeta su riješena spajanjem postupka.

Pritužbe su se odnosile na dugo trajanje postupka po krivičnim prijavama i neodgovaranje na zahtjeve, kojima su se građani obraćali Državnom tužilaštvu. Zaštitnik ukazuje i podsjeća na obavezu Državnog tužilaštva da postupa blagovremeno (u zakonskom roku) po krivičnoj prijavi.¹⁰²

Primjer:

X.Y.¹⁰³ je podnio pritužbu na rad Osnovnog državnog tužilaštva u Podgorici, navodeći da je 28.07.2017.godine, podnio krivičnu prijavu, po kojoj do dana podnošenja pritužbe (22.11.2018.godine), tužilaštvo nije donijelo

stiliti-gradane-od-ustavnog-suda

102 http://www.ombudsman.co.me/docs/1552556121_16052018-prpeoruka-odtpg.pdf

103 http://www.ombudsman.co.me/docs/1552555675_28122018-preporuka-odt.pdf

odluku. Zaštitnik je utvrdio da Osnovno državno tužilaštvo u Podgorici nije preduzimalo procesne mjere i radnje u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, pa je dao preporuku tužilaštvu da, bez odlaganja, donese odluku o krivičnoj prijavi i o tome obavijesti podnosioca krivične prijave, saglasno obavezi rukovodioca državnog tužilaštva odnosno državnog tužioca, kome je predmet dodijeljen u rad da donese odluku, najkasnije u roku od od tri mjeseca od dana prijema predmeta, odnosno izuzetno, i to u složenim predmetima, najkasnije u roku od šest mjeseci od dana prijema predmeta.

Zaštitnik je u predmetima koji su se odnosili na preispitivanje pravilnosti i zakonitosti sudskih odluka i odluka Državnog tužilaštva, podnosiocem upućivao na mogućnost korišćenja redovnih ili vanrednih pravnih lijekova, ukazujući da zakonitost odluka mogu preispitivati samo sudovi, odnosno tužilaštvo, neposredno više instance. Takođe, ukazivao je i na mogućnost izjavljivanja ustavne žalbe.

U postupcima pred Zaštitnikom koji se odnose na prava djeteta, najbrojniji su bili slučajevi kada roditelj sprječava održavanje ličnih odnosa djeteta i drugog roditelja. U postupanju po pritužbama zapaženo je da su prisutni ozbiljni problemi u postupcima radi uređenja ličnih odnosa sa roditeljima, nakon razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice i uočen nedostatak efikasne zaštite prava djeteta. Problemi se ispoljavaju prilikom realizacije već donijetih sudskih odluka, koje su nerijetko bile neprecizne i neodređene, što je ostavljalo „prostora“ za manipulacije roditelja. Nadležne institucije nijesu adekvatno pristupile ovom problemu sa svim svojim mehanizmima koje imaju na raspolaganju, bilo sud, kao izvršni organ, bilo centar za socijalni rad kao pomoćni organ suda i organ „sui generis“ kada su porodični odnosi u pitanju.

Nadležni sud donosi odluku kada roditelji ne mogu da postignu dogovor oko zajedničkog starateljstva i brige o djetetu. Tom odlukom se takođe odlučuje o načinu održavanja ličnih odnosa između djece i roditelja. Sud donosi odluku razmatrajući i procjenjujući, u svakoj konkretnoj situaciji, najbolji interes djeteta, pa čak i u situacijama kada postoji sporazum roditelja koji možda nije uvijek u najboljem interesu djeteta, a polazeći od istražnog načela u sporovima u vezi sa porodičnim odnosima.¹⁰⁴

104 U postupku u vezi sa porodičnim odnosima sud može utvrđivati činjenice i kada one nijesu među strankama sporne, a može i samostalno istraživati činjenice koje nijedna stranka nije iznijela. (čl. 318 Porodični zakon)

Dakle, sud određuje način i vrijeme održavanja kontakata i veoma je važno da se donese precizna odluka suda i jasno uredi način i mjesto predaje djeteta, radi pravne sigurnosti djeteta i roditelja. Roditelji često ne sarađuju u ispunjavanju roditeljskih dužnosti ili zanemaruju svoju dužnost održavanja ličnih odnosa sa djetetom. U nekim slučajevima i pored pravosnažne odluke o kontaktima, presudu nije moguće izvršiti iz razloga što je dijete u uzrastu kada se ne želi odvojiti od drugog roditelja.

Kad postoji pravosnažna i izvršna sudska odluka o održavanju ličnih odnosa (presuda ili privremena mjera), ako izostane dobrovoljno izvršenje, jedini način za ostvarivanje kontakata sa djecom je prinudno izvršenje. Događa se da u određenim situacijama i pored zakazanog sudskog izvršenja roditelj ne ostvari susrete, već odustaje iz razloga da svoje dijete ne izlaže stresnom događaju, što je posljedica nedovoljne pripremljenosti djeteta od strane roditelja kod kojeg se nalazi. Takvim (ne)činjenjem pojedini roditelji zanemaruju najbolje interese svoje djece i na prvo mjestu stavljaju svoje vlastite želje i potrebe.

Shodno nalazima u ovim postupcima u 2018. godini, Zaštitnik je u Izvještaju ponovio i podsjetio na preporuke date u Izvještaju za 2017. godinu, u vezi sa primjenom načela hitnosti u porodičnopravnim sporovima u vršenju roditeljskog prava:

- da se inteziviraju aktivnosti na uspostavljanju efikasnog i djeci prilagođenog sistema izvršenja sudskih odluka i
- da se nastaviti sa edukacijama profesionalaca koji rade sa djecom.

Izvori za poglavlje V:

Izvještaji o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2016,2017 i 2018 godinu¹⁰⁵

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

Crna Gora
Ministarstvo pravde

